

Országos Tudományos Diákkör

Dolgozat

*Kitörés a kis párti létből – a Fidesz modell vizsgálata 1994-
1998 között*

Jelige: NJK157

2025.

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	3
I. 1. Az európai pártrendszer helyzete és a téma aktualitása.....	3
I. 2. Kutatási módszertan.....	4
II. Politikai helyzet a 1994-1998-as ciklus legelején	5
II. 1. Az 1994-es választások eredményei.....	6
II. 2. A politikai vákuum kialakulása	8
III. MSZP-SZDSZ kormány működése és kommunikációja a ciklus folyamán.....	9
III.1. A kormány működése és fő célkitűzései	10
III.2. Konfliktuskezelés és kompromisszumok	11
IV. A Fidesz helyzete a ciklus elején	12
V. A Fidesz startégiája a ciklus folyamán.....	14
FV.1. Pártideológia-váltás.....	14
V.2. Parlamenti munka.....	17
V.3. Önkormányzati munka	18
V.4. Választási felkészülés és párt működés	20
VI. A Fidesz együttműködései a ciklus folyamán.....	23
VI.1. Fidesz-MDF-KDNP koalíció lehetősége	24
VI.2. Fidesz-FKgP együttműködés	25
VI.3. Jobboldali erők együttműködése, a Fidesz nélkül	26
VII. 1998-as kampány és a választás első fordulójának eredményei	27
VII.1. A Fidesz kampánya.....	27
VII.2. A választás első fordulójának eredményei.....	30
VIII. Második forduló és az ellenzék diadala	31
IX. Konklúzió.....	34
IX. 1. Módszertan sikerességének elemzése.....	34
IX. 2. Összehasonlítás a 2022-2026-os ciklus helyzetével	36
X. Irodalomjegyzék.....	38
X.1. Felhasznált szakirodalom	38
X.2. Felhasznált elektronikus források.....	43
XI. Táblázatok és ábrák jegyzéke	46

I. Bevezetés

I. 1. Az európai pártrendszer helyzete és a téma aktualitása

Az európai pártrendszerek a 2000-es évek végétől kezdődően jelentős átalakuláson mentek keresztül, amely számos hagyományos politikai szereplőt új kihívások elé állított. A klasszikus nagy pártok, mint például a német Kereszténydemokrata Unió (CDU) vagy Németország Szociáldemokrata Pártja (SPD), amelyek korábban meghatározó erőt képviseltek választóik szemében, egyre csökkenő támogatottsággal szembesülnek. A politikatudomány egyik elismert szakértője, Cas Mudde, arra figyelmeztet, hogy a nagy pártok hagyományos bázisuk zsugorodása mellett egyre gyakrabban képtelenek olyan válaszokat nyújtani a választók problémáira, amelyek tartós támogatottságot biztosítanak számukra. Mudde kiemeli továbbá, hogy a nagy pártok meggyengülése egyaránt kedvezett a radikális jobboldali pártoknak, amelyek látványos sikereket értek el az elmúlt évek során, sokszor az adott ország törvényhozásának második vagy harmadik legnagyobb frakciójává válva. Bár ezen pártok támogatottsága folyamatosan nő, a társadalom jelentős része nem tartja őket kormányzóképes alternatívának, így gyakran politikai karanténban maradnak.¹

A radikális jobboldali pártok előretörése mellett új politikai szereplők is megjelentek az európai szinten, akiket a szakirodalom gyakran „új pártokként” emleget. Ezek a pártok gyakran gyorsan érnek el magas választási eredményeket, azonban nem mindig képesek hosszú távon megmaradni a közéletben, és támogatottságukat gyakran elveszítik, amint kormányzati szerephez jutnak.²

Elemzések egyöntetűen állítják, hogy a nagy pártok meggyengülése ellenére a hagyományos kisebb pártok, például a zöldek vagy a liberálisok, jellemzően nem tudtak érdemben profitálni ebből az átrendeződésből, így nem váltak meghatározó politikai tényezővé. Jae-Jae Spoon politológus szerint a kis pártok a megváltozott politikai helyzetben sem tudnak megfelelő kormányzóképeséget vagy alkalmazkodóképességet felmutatni, amelyek lehetővé tennék számukra a nagy pártok helyettesítését a választók szemében – szemben a radikális és új pártokkal, amelyek jobban képesek kihasználni ezeket az átalakulásokat.³

¹ Mudde, Cas: *The Far Right Today*. Polity Press, Cambridge, 2019. 15-30 pp.

² Mudde (2019) 20-30 pp.; van Dittas, Mathilde M. – Maggini, Nicola – van Spanje, Joost: *Small winners and big losers: strategic party behaviour in the 2017 Dutch general election*. *West European Politics*, 2020/3. 553-564. pp.

³ Spoon, Jae-Jae: *Political Survival of Small Parties in Europe*. The University of Michigan Press, Michigan, 2011. 28-30 pp.; Bolleyer, Nicole: *Small parties: From party pledges to government policy*. *West European Politics*, 2007/1. 121-127. pp.

Egy ritka kivételként éppen Magyarországot említhetjük, ahol egy 7%-os támogatottságú, rétegpárt (generációspárt) négy év alatt az ország vezető kormánypártjává nőtte ki magát.⁴ Azóta pedig egyetlen választáson sem szerzett 30%-nál kevesebb támogatottságot. Ez a példa nemcsak Magyarországon jelent újdonságot, hanem időben is megelőzi a hasonló trendeket és kutatási eredményeket, hiszen mindez már az 1990-es évek közepén történt.⁵

A magyarországi politikai színtéren a FIDESZ/Fidesz-MPP (későbbiekben Fidesz) különleges példát kínál a kis párti státuszból való kitörésre, amely az 1994 és 1998 közötti időszakban zajlott le. Ekkor a Fidesz, amely korábban inkább rétegpártként volt ismert, sikeresen átalakította politikai stratégiáját, megszólítva a szélesebb választói rétegeket és elindulva néppártosodás felé. Az elemzések szerint e siker kulcsa részben az volt, hogy a Fidesz hatékonyan alkalmazkodott a megváltozott politikai és társadalmi környezethez, illetve képes volt azonosítani és kiaknázni azokat a réseket, amelyeket a hagyományos nagy pártok nem tudtak kitölteni. Ennek az időszaknak az elemzése lehetőséget kínál a pártok fejlődési útvonalaik és a stratégiai átalakulások összetett folyamatainak vizsgálatára, valamint annak megértésére, hogyan tud egy kis párt jelentős politikai erővé válni.⁶

I. 2. Kutatási módszertan

Spoon írásaiban kiemeli, hogy viszonylag kevés ismert tanulmány foglalkozik a kis pártok növekedési stratégiáival, és még kevesebb olyan módszertan született, amely a kis pártok kitörését vizsgálja. A kis pártok megerősödésének vizsgálatát legtöbb szerző radikális jobboldali erők tekintetében tanulmányozza, mint például Mudde. E hiányosságot felismerve, a jelen tanulmány több vizsgálati módszertant egyesít, amelynek középpontjában a Fidesz 1994 és 1998 közötti politikájának esettanulmánya áll. Az elemzés két fő szempont köré épül, melyek több tanulmányban is megjelennek, de nem kapnak központi szerepet. Egyrészt a párt kormányzóképeségének, a ciklus folyamán lévő rezponzivitás, másrészt a politikai alkalmazkodóképességének elemzésére.⁷

⁴ Vannak rétegpártok, amelyek bizonyos társadalmi csoportok érdekeit képviselik például a Fidesz kezdeti időszakában a fiatal választók. A párttagság 1993-as kongresszusáig életkorhoz volt kötve és 35 év fellett nem lehetett rendes tag. Lásd: Pünkösdi Árpád: *Szeplőtelen fogantatás – Történelmi szociográfia*. Fapadoskönyv Kiadó, Budapest, 2010. 121-122 pp.

⁵ Horváth Csaba: *Parlamenti választások 1990-2006*. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, Pécs, 2008. 117-130. pp.; Bozóki András: *Regionalizmus, államközi verseny és geopolitika: az európai integráció és Közép-Európa*. Politikatudományi Szemle, 1998/2. 131-153. pp.

⁶ Körösenyi András: *A magyar politikai rendszer*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998. 130-142 pp.; Kiss Balázs (szerk.): *Politikai kommunikáció Magyarországon, 1990-1997. Tanulmányok egy korszak kommunikációs jellegzetességeiről*. MTA TK PTI, Budapest, 2016. 135-140 pp.

⁷ Spoon (2011) 27-39 pp.; Mudde (2019) 37-43 pp.

A vizsgálati módszertan az Európai Politikai Kutatási Konzorcium (ECPR) által 2024 tavaszán közzétett „*Do parties benefit from overhauling their image? The electoral consequences of ‘party rebranding’ in Europe*” című tanulmány elemzési kereteit veszi alapul. Ez a tanulmány a pártok imázsváltásának választási következményeit vizsgálja, és olyan tényezőket elemez, mint a pártok ideológiai változásai, név- és jelképváltások, valamint azok a politikai témák, amelyekben a pártok kormányzóképeséget demonstrálnak és növekedési potenciált mutatnak.⁸

A vizsgálati módszertan másik alapját Jae-Jae Spoon „*Political Survival of Small Parties*” in Europe című műve adja, amely a kis pártok fennmaradásának feltételeit kutatja. Spoon szerint a kis pártok növekedésének megértéséhez vizsgálni kell az aktuális politikai környezetet, a kormánypártok stratégiáit, a kis pártok parlamenti és önkormányzati munkáját, valamint alkalmazkodóképességüket. Különösen fontos a kis pártok szövetségi politikája, mivel Spoon szerint ezek a pártok sikeresen igazodhatnak a többi politikai szereplőhöz képest mutatott egyedi jellemzőik révén.⁹

A tanulmány a fentiek alapján részletesen elemzi az ECPR és Spoon által kiemelt szempontokat, és az 1994-es ciklus elején fennálló politikai helyzetet, a regnáló kormány politikáját, valamint a Fidesz helyzetét a ciklus elején, a stratégiáit, beleértve az ideológiai változásokat, a parlamenti és önkormányzati munkát, a választásokra való felkészülést, a szövetségi politikát és a kampányt. Mindezeket a kormányzóképeség és a politikai alkalmazkodóképesség tükrében vizsgálja, mely mindkét műben szerepet kap azonban egyik szerző sem emeli ki dolgozatában. A tanulmány fő célkitűzése, hogy ezen szempontok szerint vizsgálja a Fidesz kitörési stratégiáját a kis párti létből. A dolgozat arra is választ keres, miként tudta a párt sikeresen kihasználni az 1994-ben kialakult politikai és pártpolitikai vákuumot.¹⁰

II. Politikai helyzet a 1994-1998-as ciklus legelején

A kis pártok növekedési stratégiája szempontjából különösen fontos az aktuális politikai helyzet ismerete. Spoon vizsgálata alapján így könnyebben érthetővé válik a párt pozíciója a politikai térben, valamint a kormányzó és ellenzéki szereplők közötti erőviszonyok, ezáltal egyértelműbbé válhat, hogy a kis pártoknak milyen irányba érdemes elmozdulniuk a jövőben, hogy relevánsak maradjanak, és akár növelni is tudják politikai súlyukat. A tanulmány ezért

⁸ Avina, Matthias: *Do parties benefit from overhauling their image? The electoral consequences of ‘party rebranding’ in Europe*. European Journal of Political Research, 2024/2. 520-528. pp.

⁹ Spoon (2011) 27-39 pp.

¹⁰ Spoon (2011) 27-39 pp.; Avina (2024) 520-528 pp.

arra törekszik, hogy feltérképezze az 1994-es választásokat követő politikai helyzetet, különös figyelmet fordítva a Fideszre.¹¹

II. 1. Az 1994-es választások eredményei

A kitörés szempontjából a tanulmánynak a szavazatok számát és a mandátumok eloszlását is meg kell vizsgálnia, mivel ezáltal válik egyértelművé, hogy milyen helyzetből indult el a Fidesz az 1994-es választások után.

1. Táblázat: Szavazatok megoszlása a parlamentbe jutott pártok között 1994-es választások után

Pártok	Szavazat szám (db)	Százalékos
MSZP	1 780 009	32.99
SZDSZ	1 064 788	19.73
MDF	633 157	11.73
FKgP	476 127	8.82
KDNP	379 322	7.03
FIDESZ	378 678	7.01

Forrás: Választás '94. Az országgyűlésbe bejutási küszöb számítása. Saját szerkesztés.

Az 1994-es országgyűlési választások Magyarország politikai életében jelentős fordulópontot hoztak. A Magyar Szocialista Párt (MSZP) elsőprő győzelmet aratott, 149 egyéni választókerületben szerzett mandátumot. Bár az MSZP önmagában is abszolút többséget ért el a parlamentben, 209 mandátummal, koalícióra lépett a Szabad Demokraták Szövetségével (SZDSZ), amely 69 mandátumot szerzett. A két párt együtt így 166 egyéni körzetet és stabil parlamenti többséget tudhatott magáénak.¹²

A koalíció megkötésének egyik legfőbb indoka az volt, hogy a nyugati szövetségesek felé kedvezőbb képet mutassanak, és jelezzék, hogy a kormány nem készül hatalmi visszarendezésre, hanem a liberális értékeket is képviselve egy szociálliberális kormányzásra törekszik. Ez különösen fontos volt a rendszerváltás utáni Magyarország számára, hiszen az ország nemzetközi integrációja, így az Európai Unióhoz és a NATO-hoz való csatlakozás egyre nagyobb jelentőséget kapott. A koalíció egyfajta "lengyel modellt" követett, hiszen

¹¹ Spoon (2011) 32-33 pp.

¹² 1994. évi országgyűlési képviselő választás 2. forduló (1994.05.29.). A Nemzeti Választási Iroda.

Lengyelországban az utódpart, az SLD (Baloldali Demokratikus Szövetség) 1993-as választási győzelme után a PSL-lel (Legyen Parasztpart), egy jobbközép erővel lépett koalícióra.¹³

A koalíció további két jelentős oka közül az egyik Horn Gyula, az MSZP elnökének és egyben miniszterelnök-jelöltének aggodalma volt, miszerint pártja néhány képviselője nem lenne hajlandó megszavazni a szükséges gazdasági megszorításokat, így a liberális gazdaságpolitikát támogató SZDSZ-re szükség volt a reformok végrehajtásához. Másfelől, a közvélemény-kutatások szerint a koalíció társadalmi támogatottsága is viszonylag magas volt, bár ez később csökkent, hiszen az SZDSZ a ciklus végére elvesztette szavazóinak kétharmadát.¹⁴

A két párt közötti együttműködés előzményei az előző ciklusban létrejött Demokratikus Chartában gyökereztek. A Charta eredeti célja az volt, hogy fellépjen az MDF-kormány szerintük egyre inkább jobbra tolódó és antidemokratikusnak tartott politikája, valamint Csurka István politikai megnyilvánulásai ellen. Kezdetben az SZDSZ és annak holdudvara csatlakozott a kezdeményezéshez, majd az MSZP és az ahhoz közel álló értelmiségi csoportok is csatlakoztak. Később két jelentős értelmiségi csoport is határozottan támogatta a két párt választások utáni koalícióját.¹⁵

Az 1994-es választások után a parlamenti ellenzék jelentősen meggyengült. A korábbi kormánypártok, így a Magyar Demokrata Fórum (MDF), a Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP) és a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt (FKgP) jelentős veszteségeket szenvedtek el. Az MDF, amely 1990-ben még a kormányzás fő ereje volt, 1994-ben mindössze 38 mandátumot szerzett, és ezzel a legnagyobb ellenzéki párttá zsugorodott. Az FKgP is meggyengült, és mindössze 26 mandátumot szerzett. Bár a KDNP egy mandátummal növelni tudta képviselői számát, 22 képviselővel mégis elvesztette korábbi jelentőségét. Ezek a pártok, különösen az MDF, belső válságokkal küszködtek, ami tovább gyengítette az ellenzék egységét és hatékonyságát.¹⁶

A Fidesz (Fiatal Demokraták Szövetsége) 1994-ben mindössze 20 mandátumot szerzett, ezzel kisebb, középpárti szerepet betöltve. Bár a Fidesz még nem volt meghatározó politikai erő, Orbán Viktor vezetésével elkezdődött a párt stratégiai átrendeződése a jobbközép irányába. Ez az átalakulás a későbbiekben meghatározóvá vált, hiszen a Fidesz a konzervatív értékek

¹³ Horváth (2008) 120-124 pp.; Bozóki (1998) 131-135 pp.

¹⁴ Bod Péter Ákos: *A magyar gazdaságpolitika 1989 és 2019 között*. Gazdaság és Pénzügy, 2019/1. 20-25 pp.; Körösnéyi (1998) 110-123 pp.; Kiss (2016) 130-150 pp.

¹⁵ Bihari Mihály: *Magyar politika. A magyar politikai rendszer történetének főbb szakaszai a második világháború után. 1945-1995*. Korona Kiadó Kft., Budapest, 1996. 413-430 pp.

¹⁶ 1994. évi országgyűlési képviselő választás 2. forduló

képviselőtét célozta meg, és fokozatosan az MDF korábbi jobboldali szavazótáborának megszerzésére törekedett.¹⁷

Horn Gyula kormánya számára a legnagyobb kihívás a gazdasági helyzet stabilizálása volt. Magyarország súlyos gazdasági problémákkal küzdött, amelyeket még az 1980-as évekből örökölt, ideértve az államháztartási hiányt és az adósságállományt.¹⁸

II. 2. A politikai vákuum kialakulása

A politikai vákuum fogalmának meghatározása nem egyszerű, mivel a globális térben általában akkor beszélünk róla, amikor a regnáló hatalom vagy kormány hirtelen elveszíti pozícióját. Magyarország rendszerváltás utáni politikai életében azonban inkább pártpolitikai vákuumról van szó, amely nem mindig a kormányzó párt jelentős népszerűségvesztéséből fakad, hanem sok esetben az ellenzéki erőviszonyok jelentős átalakulásból. Ez a jelenség volt megfigyelhető az 1994–1998-as ciklus során is. Miközben az MSZP szinte változatlanul megőrizte szavazótáborát, az Antall- és Boross-kormányok pártjai jelentősen meggyengültek, az SZDSZ pedig, a kisebbik koalíciós partnerként, szintén veszített támogatottságából. Ez a helyzet teremtette meg a lehetőséget a Fidesz számára, hogy megerősítse pozícióját a politikai térben.¹⁹

A Fidesz példája különösen tanulságos, mivel jól szemlélteti, hogyan tud egy párt sikeresen betölteni egy politikai vákuumot. Ez a jelenség ma is aktuális, különösen a 2024-es Európai Parlamenti választásokat követő politikai átrendeződés tükrében, amikor a politikai vákuum ismét jelentős szerepet játszik az új erőviszonyok kialakulásában.

Az 1994-es választások után az MDF az első szabadon választott kormány vezető pártjaként, a választásokon komoly veszteséget könyvelhetett el, elveszítve korábbi befolyását és társadalmi támogatottságát. Ennek fő oka, hogy a rossz gazdasági körülmények miatt elveszítette kormányzó képességének látszatát, a választások után pedig a pártot a belső konfliktusok is hátráltatták, amely még inkább meggyengítette. Hasonlóan a KDNP-hez, amit szintén belső konfliktusok nehezítették abban, hogy dominás szerepbe lépjen. Az FKgP és Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP) mentes volt belső konfliktusoktól és mind két párt erős

¹⁷ 1994. évi országgyűlési képviselő választás 2. forduló; Kiss (2016) 140-171 pp.; Török Gábor: *Agy, de nem tröszt*. Politikatudományi Szemle, 1999/2. 121-123 pp.

¹⁸ Kiss (2016) 140-150 pp.; Kolosi Tamás – Sági Matild: *Rendszerváltás és társadalomszerkezet*. In: Andorka Rudolf et al (szerk.): *Rendszerváltás és társadalomszerkezet*. TÁRKI, Századvég Kiadó, Budapest, 1996. 150-167 pp.

¹⁹ Kolosi Tamás – Tóth István György: *Egy tévedés története*. In: Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 2002*. Budapest: TÁRKI. 360 p.

vezetővel rendelkezett a többség számára túl radikális politikát és kommunikációt folytattak más szinten.²⁰

Fontos azonban kiemelni, hogy a politikai vákuum nemcsak a hagyományos jobboldali pártok meggyengüléséből fakadt, hanem az SZDSZ jelentős visszaeséséből is. Bár az SZDSZ koalíciós partnerként kormányra került az MSZP-vel, ez a lépés választói bázisának egy részét elidegenítette, különösen azokat, akik a pártot a rendszerváltás idején az ellenzéki antikommunista élharcosaként támogatták. Az SZDSZ szavazatvesztése megnyitotta az utat a Fidesznek számára, hogy nemcsak a jobboldal irányába tudjon terjeszkedni, hanem a politikai közép felé is.²¹

III. MSZP-SZDSZ kormány működése és kommunikációja a ciklus folyamán

Több szerző és elemző is kiemeli a regnáló kormány politikájának jelentőségét, mivel ez segít a többi politikai erőnek meghatározni saját helyzetét. Matthias Avina, az ECPR tanulmányának szerzője arra összpontosít, hogy a regnáló politikai erő milyen mértékben hat a pártok arculatváltására, hiszen sok esetben a többi pártnak ehhez kell igazodnia, miközben igyekeznek átvállalni a népszerű témákat. Ezek az arculatváltások lehetővé teszik a pártok számára, hogy megmutassák, mely területeken tudnának hatékonyabban kormányozni, mint a jelenlegi politikai vezetés. Spoon könyvében arra mutat rá, hogy a kis pártok sikerét alkalmazkodóképességük növelheti. Mudde szerint pedig a kormányok iránti bizalom csökkenése kedvezhet a radikális vagy kisebb rétegpártoknak, amelyek jelentős változásokat ígérnek több területen is. A kormány politikájának alapos ismerete így segít jobban megérteni, hogy a Fidesz milyen stratégiákat volt kénytelen alkalmazni annak érdekében, hogy bizonyítsa kormányzóképeségét és alkalmazkodóképességét az MSZP–SZDSZ koalíció politikájával szemben.²²

A koalíció első fontos döntése az volt, hogy bár rendelkeztek az alkotmányozáshoz szükséges kétharmados parlamenti többséggel, csak akkor hajtanak végre alkotmánymódosítást, ha a parlament négyötöde támogatja azt. Az első ilyen módosítás az volt, hogy a kétfordulós önkormányzati választásokat egyfordulóssá tették. A második pedig, hogy polgármestereket közvetlenül a lakosság válassza meg a 10 ezer fő feletti településeken is, nem

²⁰ Angelusz Róbert – Tardos Róbert: *A közvélemény-kutatás mint a választói döntés motívuma*. Jel-Kép, 1995/1. 10-12 pp.

²¹ *Pikó András interjúja Orbán Viktorral, Tölgyessy Péterrel és Rapcsák Andrással*. MTV1, 1998. május.)

²² Spoon (2011) 53-54 pp.; Avina (2024) 520-521 pp.; Mudde (2019) 34-36 pp.

pedig a képviselőtestület. A javaslatot az ellenzék jelentős része is támogatta, annak ellenére, hogy ez egyértelműen a legnagyobb pártnak, az MSZP-nek kedvezett. Egy másik fontos módosítás a népszavazások sikerességének feltételeit változtatta meg, aminek eredményeképpen a hazai NATO-tagságról szóló 1997. november 16-án tartott népszavazás érvényes lehetett.²³

Az MSZP-SZDSZ kormány egyik fő célja egy új alkotmány elfogadása volt, amit az ellenzékkel közösen akartak megvalósítani. Egy parlamenti bizottságot is felállítottak ennek előkészítésére, azonban a tervek végül az MSZP-s miniszterek és az FKGP frakció ellenállása miatt megghiúsultak.²⁴

III.1. A kormány működése és fő célkitűzései

Az MSZP és az SZDSZ koalíciója pragmatikus döntésként jött létre. Bár az MSZP önmagában is képes lett volna kormányozni, a koalíció megkötésének célja az volt, hogy stabil, megbízható kormányt mutassanak a nyugati világ felé, amely a liberális és szociáldemokrata értékeket is egyensúlyban tartja. Ez fontos volt Magyarország nemzetközi integrációja szempontjából, hiszen az ország ekkor kezdte komolyabban előkészíteni az Európai Unióhoz és a NATO-hoz való csatlakozást. A koalíció célja volt továbbá a gazdaság liberalizációjának folytatása, és a szükséges megszorító lépések meghozatala.²⁵

A kormány talán legmeghatározóbb döntése az 1995-ös Bokros-csomag volt, amely szigorú megszorításokat tartalmazott a költségvetési hiány csökkentése és a gazdasági stabilitás megteremtése érdekében. A csomag belső koalíciós feszültségeket is okozott, különösen az MSZP-n belül, ahol sokan aggodalmukat fejezték ki a lakosságra nehezedő terhek miatt. Végül azonban a kormány egységesen kiállt a reformok mellett, amelyek rövid távon népszerűtlenek bizonyultak, azonban hosszú távon hozzájárultak a gazdasági stabilizációhoz.²⁶

²³ Bódiné Belinia Kinga – Gosztonyi Gergő (szerk.): *A rendszerváltás harminc éve, avagy determinált volt-e a jogrendszertranszformációja?* Gondolat Kiadó, Budapest, 2020. 55-120 pp.; Kiss (2016) 131-40 pp.; Sebők Miklós – Mészáros Evelin – Kis György Márk: *A politikai elit médiareprezentációja a rendszerváltás után. Egy napilap-címlapokra épülő szövegbányászati elemzés.* Politikatudományi Szemle, 2018/1. 91-112. pp. 100-110 pp.; Ványi Éva: *Elitcsere és kései elitreprodukción. Kormányzati szereplők, 1990-2010.* Politikatudományi Szemle, 2013/1. 7-26. pp. 10-15 pp.; Hettyey András: *A német külpolitika és Magyarország európai uniós integrációja, 1994-1998.* Külügyi Szemle, 2016/3. 3-19. pp. 4-11 pp.

²⁴ Szűcs Zoltán Gábor: *Az alkotmányosság diskurzusai. Esettanulmány a 1994-1998 közötti alkotmányos kísérletekről.* In: Jakab András – Körösnéy András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon és máshol: politikatudományi és alkotmányjogi megközelítések.* MTA TK PTI – Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2012. 240-255. pp. 240-250 pp.

²⁵ Bod (2019) 20-25 pp.; Kiss (2016) 145-147 pp.; Németh József Lajos: *Keletről nyugatra, nyugatról keletre. A magyar biztonságpolitikai gondolkodás néhány jellemző vonása a rendszerváltozás időszakában irányított interjúk alapján.* In: Ekert Mária – Molnár Attila Károly (szerk.): *Eszme és történet.* NKE Szolgáltató Kft., Budapest, 2014. 142-156 pp. 150-156 pp.

²⁶ Kiss (2016) 151 p.; Bod (2019) 22-27 pp.; Török Gábor: *Miért bukott meg? Az átmenet elméletei és magyar valósága.* In: Pro Scientia Aranyérmesek IV. konferenciája, Szeged, 1998. 82-87. pp. 83-87 pp.

A koalíciós kormány másik fontos feladata Magyarország euroatlanti integrációjának előmozdítása volt. Az SZDSZ ebben nagy szerepet játszott, mivel tagjai hagyományosan nyitottabbak voltak a nyugati értékrend átvételére és több kapcsolattal rendelkeztek a nemzetközi szinten. 1997-ben Magyarország meghívást kapott a NATO-ba, amit egy félévvel később népszavazás is megerősített. Az EU-s integráció szintén prioritás volt, és a kormány igyekezett megfelelni az uniós elvárásoknak.²⁷

III.2. Konfliktuskezelés és kompromisszumok

A koalícióban végig jelen voltak a belső feszültségek, különösen a gazdasági reformok és a közbiztonság kérdésében. Az MSZP és az SZDSZ vezetői gyakran zárt ajtók mögött tárgyaltak, hogy elkerüljék a nyilvános konfliktusokat, de ezek időnként mégis napvilágot láttak, és hozzájárultak a kormány pozíciójának gyengüléséhez.²⁸

Az SZDSZ politikusai és holdudvara a ciklus során többször is felvetették a koalícióból való kilépés lehetőségét, elsősorban a jelentős népszerűségvesztés, valamint a párt prominens tagjainak távozása miatt. Ennek ellenére az SZDSZ végül nem hagyta el a kormányt, és a ciklus végéig részt vett a kormányzati munkában, még az egyre erősödő belső konfliktusok ellenére is. A kormányzásban való maradás egyik meghatározó oka az volt, hogy a párt számára nem állt rendelkezésre olyan politikai tér, amelybe visszavonulhatott volna.²⁹

A ciklus közepére a Fidesz dinamikus mozgásának és stratégiájának köszönhetően már sikeresen elfoglalta azt az ellenzéki politikai teret, amely korábban potenciálisan nyitott lehetett volna az SZDSZ számára. Ez a helyzet megnehezítette az SZDSZ számára, hogy hiteles ellenzéki politikát alakítson ki, vagy új szövetségeseket találjon. Így a párt számára a kormányon maradás tűnt az egyetlen reális opciónak, annak ellenére, hogy ez tovább gyengítette társadalmi támogatottságát és belső kohézióját.

Összegzésképpen az MSZP-SZDSZ kormány működése a gazdasági reformokra, a nemzetközi integrációra és a koalíciós egység fenntartására összpontosított. A belső feszültségek ellenére képes volt stabilizálni az országot és előkészíteni Magyarország euroatlanti integrációját. A belső konfliktusok azonban hozzájárultak az 1998-as választási vereséghez, de a két párt később is együttműködött az ország vezetésében.³⁰

²⁷ Bozóki (1998) 15-25 pp.; Hettyey (2016) 4-17 pp.

²⁸ Kiss (2016) 153-171 pp.; Török (1998) 85-87 pp.; Szabó Ildikó: *Nemzeti tematika és politikai szocializáció. A politika szerepe az identitás formálódásában Magyarországon 1867-2006.* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009. 210-233 pp

²⁹ Török (1998) 84 p.

³⁰ Bozóki (1998) 25 p.; Hettyey (2016) 15-20 pp.; Bod (2019) 25-29 pp.

IV. A Fidesz helyzete a ciklus elején

Minden korábbiakban említett szerző hangsúlyozza a párt addigi helyzetének ismeretét, mivel ez segíti megérteni a párt arculatváltását kiváltó okokat és a stratégiai változtatások szükségességét. Ez a tanulmány két fő szempontból különösen jelentős, mert rávilágít arra, hogy a Fidesz miért ment át egy jelentős átalakuláson, amely már az előző ciklus végén megkezdődött. A kormányzóképeség felmutatása, illetve az alkalmazkodóképesség esetleges hiányosságai is hozzájárulhattak a Fidesz vártnál gyengébb szerepléséhez. Mindezek ellenére a párt gyors növekedése volt megfigyelhető a ciklus folyamán.³¹

Az 1994-es súlyos választási vereség meglepetésként érte a pártot és a politizáló közvéleményt. A Fidesz a ciklus közepéig vezette a népszerűségi mutatókat, és úgy tűnt, hogy jó eséllyel indulhat a következő választásokon. Később azonban több elemző is rámutatott arra, hogy a Fidesz gyengén teljesített a ciklus közbeni időközi választásokon, amelyeket nagy arányban az MSZP nyert meg. Sokan úgy vélték, hogy a Fidesz népszerűségi mutatói inkább szimpatizálókra, mintsem valódi választói támogatásra utaltak. A pártot a lakosság többsége rétegérdekeket képviselő pártnak tekintette, amely nem lenne képes kormányzati szerepet vállalni. Ennek hatására a Fidesz támogatottsága a választások közeledtével csökkenni kezdett. A közvélemény-kutatásokban mért adataikban való javulást leginkább a kormányzóképeség látszata hozta el, amely növelte a választók bizalmát irántuk.³²

A Fidesz gyenge szereplésének egyik fontos oka, hogy az 1994-es parlamenti választások előtt jelentős szervezeti és strukturális átalakuláson ment keresztül, amely kihatott az egész pártra. A dolgozat egyik központi vizsgálati kérdése, hogy a politikai innováció mennyiben járult hozzá a Fidesznek ahhoz, hogy kitörjön a kis párti létből. Ennek érdekében elengedhetetlenül fontos áttekinteni azokat a változásokat, amelyek 1993 végén következtek be a pártban, hogy teljes képet kapjunk a Fidesz ciklus eleji helyzetéről és arról, hová jutott el a ciklus végére. A politikai innováció a Fidesz esetében egyrészt az ideológiai váltásban, másrészt a párt vezetői struktúrájának átalakításában jelentkezett.³³

A Fidesz 1988-as megalakulása óta ügyvivői rendszerben működött, amely leginkább a német Zöld Párt akkori struktúrájára emlékeztetett. Az ügyvivőket évente választották meg a kongresszuson, és a köztes időszakban az ügyvivők tanácsa határozta meg a párt fő

³¹ Spoon (2011) 15-23 pp.; Avina (2024) 520-522 pp.

³² Kiss (2016) 110-125 pp.; Szabó (2009) 210-233 pp.; Sebők – Mészáros – Kis (2018) 93-94 pp.; Paul Lendvai: *Az eltékozolt ország*. Noran Libro Kiadó, Budapest, 2011, 91-95 pp.; Závecz Tibor: *A pártok megítélése a két választás között*. Társadalmi riport TÁRKI, Budapest, 1994, 447-459 pp.

³³ Körösenyi András: *Parlamentáris vagy „elnöki” kormányzás? Az Orbán-kormány összehasonlító perspektíváiból*. Századvég, Új folyam 20. szám, 2001, 3-38. pp. 4-7 pp.; Lendvai (2011) 92 p.

irányvonalát. Ez a bázisdemokratikus megoldás azonban akadályozta a pártot abban, hogy gyorsan reagáljon a választók felvetéseire, és megnehezítette, hogy a párt egységesen kiálljon bizonyos ügyek mellett. Az 1990-es választások után a pártban az erőközpont a frakcióra helyeződött át, hiszen a parlamenti képviselők kapták a legtöbb látható szerepet. Orbán Viktor frakcióvezetőként a párt egyértelműen legjelentősebb és legbefolyásosabb politikusává vált. Ennek hatására az 1993 őszi kongresszuson a párt úgy döntött, hogy bevezeti a hagyományos pártelnöki rendszert. Érdekes egybeesés, hogy ugyanebben az évben a német Zöld Párt is felhagyott az ügyvivői rendszerrel, és áttért a társelnöki struktúrára. Az új szabályzat szerint a megválasztott elnök, Orbán Viktor, különösen erős pozícióval rendelkezett a kinevezések és az irányvonal meghatározása terén, ami lehetővé tette a párt számára, hogy gyorsabban reagáljon a közélet változásaira. E változás azonban több jelentős pártagnak nem nyerte el a tetszését.³⁴

Az ideológiai változás még jelentősebb volt, mint a strukturális átalakulás. A Fidesz az 1990-es ciklus elején liberális, bázisdemokrata pártként definiálható, és legszorosabb kapcsolata a másik liberális párttal, az SZDSZ-szel alakult ki. A ciklus közepére azonban a két párt elkezdett eltávolodni egymástól. Ennek fő oka az volt, hogy a Fidesz ki akart törni a kisebb liberális párt szerepéből, és megpróbálta elfoglalni a politikailag gyengülő jobboldali kormánypártok helyét, egyúttal szövetségi kapcsolatot kialakítva velük. Így a párt apró lépésekkel közeledett a politikai jobboldal felé. Ezzel szemben az SZDSZ egyre inkább az MSZP felé húzott, és megmaradt a liberális-szociálliberális platformon. Az új jobboldali irányvonalat több Fidesz-politikus, például Fodor Gábor, nem támogatta, ezért nem sokkal a választások előtt kiléptek a pártból, és az SZDSZ színeiben folytatták politikai pályafutásukat.³⁵

A Fidesz ilyen körülmények között vágott neki az 1994-es kampánynak, amely során elutasította az MSZP javaslatát a jelentős nyugdíjemelésről és a szociális támogatások bővítéséről, valamint az MDF-kormány mérsékeltebb nyugdíjemelési terveit is, mondván, hogy ezek a költségvetést túlzottan megerhelnék. A Társi kutatásai szerint ez az álláspont végzetes hibának bizonyult a kampány során, mivel a párt nem tudott ráérezni az embereket leginkább foglalkoztató szociális biztonsági kérdésekre. Ennek következtében a választók nem tekintették a Fideszt kormányzásra képes erőnek. Emellett a párt továbbra is nagy hangsúlyt fektetett kezdetektől fogva jelen lévő antikommunista retorikájára, ám ez sem hozott sikert. A közvélemény-kutatások ugyanis inkább azt jelezték, hogy a választók nagyobb igényt mutattak

³⁴ Petőcz György: *Csak a narancs volt. A Fidesz egy története*. Irodalom KFT Kiadó, Budapest 2001, 232-256 pp.; Török (1999) 121-123 pp.; Tóka Gábor: *Választói magatartás*. In: Kolosi Tamás et al (szerk.): Társadalmi riport 1998. TÁRKI, Budapest, 1998, 391-411. pp. 391-400 pp.

³⁵ Petőcz (2001) 290-320 pp.

a rendszerváltás előtti gazdasági biztonság visszaszerzésére, mint az antikommunista retorikára.³⁶

A választásokon végül körülbelül 7%-os eredményt elérő párt elnöke, Orbán Viktor, lemondott a pártelnöki tisztségről, de azonnal elindult a rendkívüli tisztújító kongresszuson. A nyár elején megrendezett eseményen végül kétharmados többséggel választották újra. Ezen kívül a többi vezetői pozícióra is az ő jelöltjeit támogatták. Ennek köszönhetően a párt folytatni tudta az elindított reformokat és innovációs törekvéseket a ciklus során.³⁷

V. A Fidesz startégiája a ciklus folyamán

A dolgozat a vizsgálati szempontok alapján elemzi azokat a területeket, ahol a Fidesz innovációs törekvései és kormányzókéessége a legszembetűnőbbek voltak. Ennek érdekében a tanulmány a párt ideológiai váltását, parlamenti és önkormányzati tevékenységét, valamint az 1998-as választásokra való felkészülését veszi górcső alá. Az említett szempontok vizsgálata azért lényeges, mert feltárásukkal világossá válik, hogy milyen alapvető változások és szakmai munkák zajlottak helyi és országos szinten, továbbá, hogy milyen témákra összpontosítottak a választásokra való felkészülés során. Ezen elemzés révén érthetőbbé válik, hogy milyen alapokra építve nyílt meg a Fidesz számára a növekedés és a siker irányába vezető út.³⁸

FV.1. Pártideológia-váltás

A ciklus folyamán belső konfliktusok hiányában a párt egységesen tudta folytatni működését, és Orbán Viktor vezetésével tovább erősítette jobboldali irányvonalát. A teljes pártpolitikai irányváltás a második világháború utáni Európában ritka esetnek számít, mivel inkább arra volt példa, hogy egy meglévő pártból lépett ki egy teljesen más ideológiával rendelkező politikai erő. A Fidesz meglepő irányváltása mögött leginkább az a felvetés állt, hogy a magyarországi jobboldali pártok gyengülése és a szociálliberális politikai erő megjelenése lehetőséget teremtett a politikai jobboldalon való bővülésre.³⁹

Ennek egyik első lépése a 1995-ös kongresszuson a Fidesz névváltoztatása volt, így Fidesz-Magyar Polgári Párt néven folytatta működését. Az ideológiai és névváltoztatásra azért volt szükség, mert a liberális pártok az európai példák alapján hosszútávon nem képesek néppártá válni, és általában rétegpártként működnek. Ezzel szemben a jobbközép pártok

³⁶ Kiss (2016) 140-151 pp.; Závecz (1994) 450-457 pp.

³⁷ Petőcz (2001) 368-370 pp.; Lendvai (2011) 91-92 pp.

³⁸ Tóka (1998) 391-400; Lendvai (2011) 75-80, 91-92 pp.; Sebők – Mészáros – Kis (2018) 92-96 pp.; Mudde (2019) 120-128 pp.; Avina (2024) 520-530 pp.; Spoon (2011) 10-21 pp., 26-40 pp.

³⁹ Mudde (2019) 105-112; Török (1999) 121-123 pp.

minden jelentős államban széleskörű támogatással bírnak. Magyarországon a jobboldali irányba szavazó társadalmi és értelmiségi csoportok, különösen a keresztény és polgári civil szervezetek, valamint egyházi szereplők aktívan részt vettek a közéletben. Azonban az MDF gyengülése miatt sok olyan területen tudott nyerni az MSZP, ahol a lakosság összetétele alapján kedvezett volna egy polgári pártnak, például Pest megyében és Nyugat-Magyarországon.⁴⁰

A Fidesz számára az ideológiai váltás kulcskérdés volt, hogy meg tudja nyerni a jobboldali értelmiségi köröket, és ezáltal legitimálja saját szerepét a jobboldalon a választók, valamint a lehetséges szövetséges pártok szemében is, mint a két volt kormányzó párt a az MDF és KDNP. Ez különösen fontos volt annak fényében, hogy a kialakult politikai vákuumban az SZDSZ-t elhagyó, liberálisabb szavazókat is meg kellett szólítani. Emellett a Fidesznek kis párti helyzetéből adódóan igazolnia kellett a választópolgárok előtt, hogy képes lesz a kormányzásra.⁴¹

A párt számára elengedhetetlen volt egy olyan ideológiai egység kialakítása, amely képes megszólítani mind a jobboldali, mind a konzervatív-liberális szavazókat. Erre a célra a magyar történelem ideológiai hagyományai közül a nemzeti-liberalizmus bizonyult alkalmasnak. A nemzeti-liberalizmus a reformkor idején vált a magyar politikai gondolkodás meghatározó irányzatává, és a dualizmus korszakáig központi szerepet töltött be. Ez az irányzat nemcsak a jobboldali és liberális szavazók felé való nyitást tette lehetővé, hanem olyan népszerű és történelmileg meghatározó személyekhez is kötődött, mint Széchenyi István, Deák Ferenc és Batthyány Lajos.⁴²

A reformkor és a dualizmus időszakának gazdasági és társadalmi fellendülése szintén vonzó példát kínált a társadalom széles rétegei számára. A történelmi párhuzamok megteremtése lehetővé tette a Fidesz számára, hogy a történelmi hagyományokhoz való kapcsolódás révén versenyre keljen a történelmi pártokkal, mint az FKgP és a KDNP, illetve az Antall József által az 1990-es kampányban elhelyezett MDF-fel. Az MDF a két világháború közötti és a második világháború utáni, az ország számára pozitív történelmi események örökösének tekintette magát. Ezzel szemben a radikálisabb MIÉP a két világháború közötti, vegyesen vagy negatívan megítélt időszakokkal azonosította magát.⁴³

⁴⁰ Mészáros József – Szakadát István: *Választási eredmények területi megoszlása*. In: Kolosi Tamás et al (szerk.): Társadalmi riport 1998. TÁRKI, Budapest, 1998, 412-433. pp. 417-423 pp.; Ványi (2013) 25 p.

⁴¹ Csizmadia Ervin (szerk.): *A magyar politikai fejlődés logikája – Összehasonlítható-e a jelen a múlttal, s ha igen, hogyan?* Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2017. 88-91 pp.

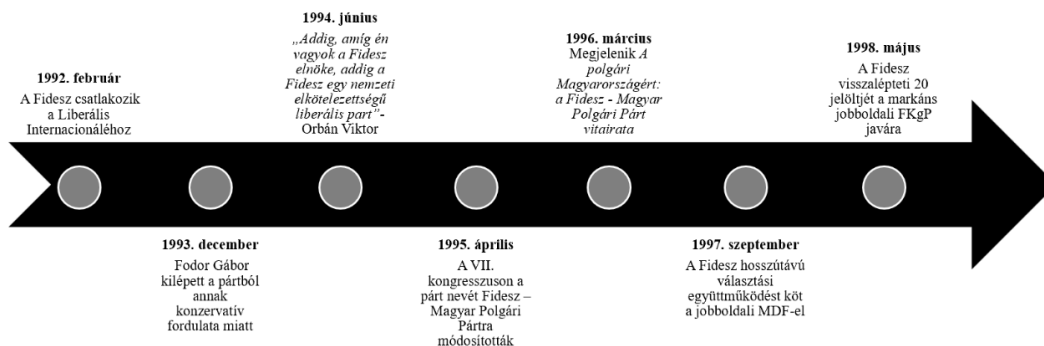
⁴² Csizmadia (2017) 158-159 pp.

⁴³ Csizmadia (2017) 159-163 pp.

Egyes elemzések szerint a reformkor és a dualizmus időszak a előnyösebb történelmi referenciapontot jelentett, mivel nem rendelkezett a két világháború közötti idősakra vagy a Kádár-rendszerre jellemző ellentmondásos megítéléssel. Bár a Kádár-rendszer jóléti intézkedéseinek pozitív emlékei erőteljesen megjelentek az MSZP 1994-es kampányában, a Bokros-csomag intézkedései sok esetben ennek az ellenkezőjét eredményezték. A reformkor gazdasági és társadalmi fellendülésére való hivatkozás ezzel szemben olyan alternatívát kínált, amely a kormányzóképeség és a lakosság rossz gazdasági közérzetének kezelésére egyaránt hiteles válasznak tűnhetet.⁴⁴

A párt jobboldali integrációjának másik fontos eleme az volt, hogy kapcsolatot teremtett polgári, jobboldali keresztény szervezetekkel és egyházi szereplőkkel, hogy ezzel a hívek és támogatók szavazatait is könnyebben megszerezze. Ez a módszer Európában kevésbé volt elterjedt; inkább az Egyesült Államok bizonyos államaiban, mint például Utah-ban alkalmazták.⁴⁵

2. Ábra: A Fidesz ideológia váltását bemutató idővonal

Forrás: LENDVAI, PAUL: Az eltékozolt ország. Noran Libro Kiadó, Budapest, 2011.

Saját szerkesztés.

Ezek a lépések alátámasztják a tanulmány egyik vizsgálati szempontját, miszerint a Fidesz ideológiai váltása kulcsszerepet játszott abban, hogy felismerje az akkoriban üresen

⁴⁴ Tóka (1998) 391-405 pp.; Sebők – Mészáros – Kis (2018) 92-96 pp., Csizmadia (2017) 174 p.

⁴⁵ Török (1998) 85-86 pp.; Mihályffy Zsuzsanna: *Kampányszervezet. lokális kampány, posztmodernizáció. A kampánykommunikáció fejlődése a Fidesz példája alapján, 1998-2006.* In: Boda Zsolt et al (szerk.): *Hatalom, közbeszéd, fejlesztéspolitika. Elemzések politikai jelenségekről.* MTA PTI, Budapest, 2007. 52-60 pp.

maradt politikai teret, és ezzel lehetőséget teremtsen a kis párti létből való kitöréshez. Emellett lehetőséget biztosított a szövetségi politika kialakítására és új politikai üzenetek megfogalmazására.⁴⁶

V.2. Parlamenti munka

A Fidesz a teljes ciklus során hatékonyan kihasználta a parlamenti kereteket, és aktív jelenlétet mutatott mind a plenáris üléseken, mind a bizottsági munkákban. A Fidesz frakció tagjai rendszeresen részt vettek a parlamenti vitákban, de ez nem merült ki a felszólalásokban. Kiemelt figyelmet fordítottak a bizottságokban végzett munkára is. Orbán Viktor például az Európai Ügyek Bizottságának elnöki posztját töltötte be, ami két szempontból is előnyös volt a párt számára – egyrészt az európai uniós csatlakozás akkoriban széles társadalmi konszenzusnak örvendett, így Orbán népszerű témákban szólalhatott meg, elkerülve a megosztó kérdéseket, például a gazdasági helyzetről. Másrészt a kormány is nehezen tudta kritizálni ebben a szerepében. Ezen kívül Orbán Viktor részt vehetett diplomáciai találkozókban, ahol külföldi állam- és kormányfőkkel építhetett kapcsolatokat, így növelve a politikai tapasztalatát és kormányzókéességét.⁴⁷

Azonban nem Orbán Viktor volt az egyetlen fideszes politikus, aki a parlamenti munkájával alapozta meg jövőbeli alkalmasságát. Varga Mihály a költségvetési, Kövér László a nemzetbiztonsági, Németh Zsolt a külügyi, Pokorni Zoltán pedig az oktatási bizottságban tevékenykedett aktívan. Mindannyian olyan területeken szereztek tapasztalatot, amelyeken később az első Orbán-kormányban is fontos pozíciókat töltötték be.⁴⁸

A Fidesz frakció létszáma is jelentősen növekedett a ciklus során: míg a kezdetekor 20 képviselővel indultak, a ciklus végére már 34 szék birtokoltak. Ez részben a Fidesz támogatottságának növekedésének, részben pedig az MDF és a KDNP szakadásának volt köszönhető, hiszen több politikus átvált a Fidesz frakciójába. Így a párt olyan népszerű helyi politikusokat is maga mögött tudhatott a választások előtt, mint például Rapcsák Andrást, Hódmezővásárhely népszerű polgármesterét, akinek ekkor meghatározó tekintélye volt a politikai jobboldalon.⁴⁹

⁴⁶ Kiss (2016) 143 p.; Körösi András(szerk.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Osiris Kiadó – MTA TK PTI, Budapest, 2015. 321-341 pp.

⁴⁷ *Orbán Viktor parlamenti életrajz*. A Parlament hivatalos oldala, 1996.; Sebők – Mészáros – Kis (2018) 92-96 pp.; Török (1998) 85-86 pp.

⁴⁸ *Varga Mihály parlamenti életrajz*. A Parlament hivatalos oldala, 1996.; *Németh Zsolt parlamenti életrajz*. A Parlament hivatalos oldala, 1996.; *Kövér László parlamenti életrajz*. A Parlament hivatalos oldala, 1996.; *Pokorni Zoltán parlamenti életrajz*. A Parlament hivatalos oldala, 1996.; *Áder János parlamenti életrajz*. A Parlament hivatalos oldala, 1996.

⁴⁹ Körösi (2015) 240-242 pp.; Török (1998) 82-87 pp.; Körösi (2001) 3-10 pp.

A fentiek alapján jól látszik, hogy a Fidesz azon törekvései, hogy integrálja a gyengülő jobboldali pártok prominens politikusait, valamint kormányzóképes erőként mutassa meg magát a közvélemény előtt, sikeresnek bizonyultak a parlamenti munka terén. A ciklus végére a Fidesz rendelkezett a legnagyobb ellenzéki frakcióval, és sikeresen demonstrálta, hogy egy Fidesz-kormány esetén megvannak azok a politikai vezetők, akik képesek lennének fontos kormányzati tisztségek betöltésére.⁵⁰

V.3. Önkormányzati munka

A Fidesz és a többi jobboldali ellenzéki pártok a ciklus elején sok helyen együttműködést kezdtek, mivel az az 1994-es önkormányzati választások egyfordulós rendszere miatt szükség volt az összefogásra, hogy ellensúlyozzák a legnagyobb pártnak kedvező választási környezetet. A helyi választási koalíciókban már több esetben a Fidesz is részt vett, de ekkor még nem lehetett egyértelműen besorolni a többi jobboldali párt közé, hiszen egyes helyeken, például Békéscsabán, közös jelöltet indítottak az SZDSZ-szel. Ezek az együttműködések sikereket hoztak, hiszen számos olyan városban nyertek, ahol tavasszal MSZP-s vagy SZDSZ-es képviselőt választottak, mint például Székesfehérváron, Kecskeméten, Kaposváron és Miskolcon. Budapesten is sikerült több kerületet megőrizni vagy elhódítani, például az V., XI., XIX. és XX. kerületben. Emellett néhány megyei közgyűlésben is többséget szereztek az ellenzéki pártok, például Pest és Győr-Moson-Sopron megyében. Ezek a koalíciók elsősorban helyi politikai kérdésekre összpontosítottak, amit az is mutat, hogy egyes helyeken az SZDSZ is részt vett bennük.⁵¹

A Fidesz az önkormányzati együttműködések révén számos településen tudott képviselőket és tisztségviselőket állítani. Növekvő támogatói bázisukat elsősorban a nagyobb és közepes városokban élő középkorú és fiatal polgárság alkotta, ezért különösen fontos volt, hogy a helyi képviselők milyen hatékony munkát végeznek, hiszen ez a párt helyi szintű erősödését is támogatta. Ez a későbbiekben az eredményekben is megmutatkozott: több fideszes polgármester és önkormányzati képviselő tudta legyőzni az MSZP-s vagy SZDSZ-es hivatalban lévő politikusokat. Ilyen például Szita Károly, Kaposvár polgármestere, valamint Dr. Kovács Zoltán, Pápa első embere.⁵²

A Fidesz emellett az MDF és a KDNP soraiból is sikeresen tudott helyi szinten népszerű politikusokat magához vonzani, mint például Rapcsák Andrást. Az újonnan csatlakozó helyi

⁵⁰ Mudde (2019) 51-55 pp.

⁵¹ 1994. évi önkormányzati képviselő választás település (1994.12.11.). A Nemzeti Választási Iroda hivatalos oldala.; Tóka (1998) 391-410 pp.; Körösi (2001) 4-7 pp.; Mészáros – Szakadát (1998) 417-423 pp.

⁵² Kiss (2016) 151-159 pp.; Szabó (2009) 282 p., 341 p.

politikusok jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a Fidesz szélesebb támogatói bázist építhessen ki.⁵³

A megszerzett önkormányzati pozíciók is hozzájárultak a Fidesz növekvő támogatottságának szavazatokká alakításához az egyéni választókerületekben. Az 1998-as választáson a Fidesz egyéni választókerületi (OEVK) jelöltjeinek körülbelül fele rendelkezett önkormányzati tapasztalattal az előző ciklusok során, míg ez a szám 1994-ben csupán 20% körül mozgott. Az 1998-as választáson győztes jelöltek esetében ez az arány 57% volt. A győztes képviselők közül kilencen polgármesterként dolgoztak a választások előtt, huszonhatan pedig fővárosi vagy megyei önkormányzati tapasztalattal rendelkeztek. Emellett negyven képviselő töltött be valamilyen önkormányzati vezetői pozíciót, például alpolgármesteri vagy bizottsági elnöki tisztséget.⁵⁴

A párt korábban nem rendelkezett kiépített helyi hálózattal és a helyi közéletben aktívan részt vevő vezető politikusokkal, ezért a Fidesz terjeszkedési stratégiájának fontos eleme volt, hogy az 1994-ben megszerzett önkormányzati helyeket betöltők közül minél többen képesek legyenek helyi szinten is megerősödni.⁵⁵

Az 51 önkormányzati tapasztalattal rendelkező képviselőt közelebbről megvizsgálva szembetűnő, hogy több mint felük, azaz 29-en, fővárosi vagy megyei képviselői pozíciót töltöttek be. Érdekes, hogy a győztes polgármesterek száma „csupán” 9, ami meglepően alacsony, hiszen a polgármesterek általában sokkal több tapasztalattal és nagyobb ismertséggel rendelkeznek, mint a megyei képviselők. A legtöbben olyan képviselők voltak, akik csak helyi képviselői pozíciót töltöttek be.⁵⁶

3. Táblázat: A Fidesz OEVK győztes képviselőinek önkormányzati tapasztalata

Önkormányzati tisztség	Szám (db)
Fővárosi/Megyei közgyűlési képviselők	11
Fővárosi/Megyei közgyűlési képviselők, és polgármesterek	5
Fővárosi/Megyei közgyűlési képviselők és helyi képviselők	13
Polgármesterek	4
Helyi képviselők	18

Forrás: Választás '98. Kimutatás a területi listás szavazatok alakulásáról. Saját szerkesztés.

⁵³ Tóka Gábor: *Választási közvéleménykutatások és előrejelzések 1998-ban*. Marketing & Menedzsment, 2002/1, 27-39. pp. 33-34 pp.

⁵⁴ Mihályffy (2007) 60-65 pp.; *Választás '98. Kimutatás a területi listás szavazatok alakulásáról*. A Belügyminisztérium hivatalos oldala, 1998.

⁵⁵ Mihályffy (2007) 70-79 pp.

⁵⁶ *Választás '98. Kimutatás a területi listás szavazatok alakulásáról*.

V.4. Választási felkészülés és párt működés

A Fidesz már a ciklus elejétől tudatosan készült az 1998-as választásokra, amit jól mutat, hogy az 1995-ös pártkonferencia után azonnal megkezdte a választási felkészülést. Kampányuk központi eleme a „Polgári Magyarország” ígérete volt, amely könnyen rezonált a társadalom széles rétegeivel. A program alapját az 1996-ban megjelent Polgári Magyarorszáért vitairat képezte, amelyben a Fidesz bemutatta a polgári értékekre épülő társadalom jövőképét. Ezt követte 1997-ben a *Van más szabadság és jólét – A polgári jövő programja*, amely konkrétabb és célzottabb ígéretekkel erősítette meg a Fidesz egyedi politikai profilját, így jobban megkülönböztette a pártot a baloldali és liberális versenytársaktól. Az országos kampány során a Fidesz e programmal már jóval a választások előtt bejárta az országot, és üzeneteik gyakran gyorsabban eljutottak a választókhoz, mint a kormánypártok megfontoltabb, lassabban kommunikált kampányüzenetei.⁵⁷

A választási programokon túl a Fidesz 1996-ban megbízta a Stumpf István vezette Századvég Politikai Iskolát, hogy kezdje el kidolgozni az 1998-as választások utáni kormányzati szerkezet és struktúra terveit. A Századvég a Nyugat-Európai országok berendezkedését is vizsgálva készítette el javaslatait, amelyek tovább erősíthették a választók körében azt a benyomást, hogy a párt felkészült a kormányzásra.⁵⁸

A párt egyik fontos innovációja a '94-es választási vereség után az volt, hogy felismerték: a korábbi fő témáik, az antikommunizmus és a költségvetési liberalizmus, önmagukban nem lesznek elegendők egy erős politikai közösség létrehozásához az MSZP-vel szemben, amely akkoriban jelentős társadalmi beágyazottsággal rendelkezett. Emiatt a Fidesz arra törekedett, hogy kialakítsa saját világképét, amely egyértelmű alternatívát tudott felmutatni a kormányzó pártok politikájával szemben, és ezzel egyúttal bizonyította kormányzókéességét a választók számára.⁵⁹

A kampány során a Fidesz kommunikációja nagyrészt pozitív hangvételű maradt, központi témaként pedig a közbiztonság javítását emelték ki, amely már eleve vitatéma volt a kormányon belül is. A közbiztonság kérdése különösen fontosnak bizonyult, mivel az 1990-es évek közepére a társadalom nagy része aggodalommal tekintett a növekvő bűnözésre és az állami intézményekbe vetett bizalom megingására. A Fidesz programja ezekre az aggályokra kínált konkrét válaszokat, amelyeket erős, szuverén és a polgárokat szolgáló állami

⁵⁷ Ferencz I. Szabolcs – Perger Éva (szerk.): *Szabadság és Jólét. A polgári jövő programja 1998*. Fidesz-Magyar Polgári Párt Országos Elnöksége, Budapest, 1998. 10-50 pp., 66-79 pp.; Mihályffy (2007) 70-74 pp.

⁵⁸ *Kéri Kérde – Kéri László vendége Stumpf István, korábbi miniszter és alkotmánybíró*. Kontroll YouTube-csatorna, 2024.10.14.

⁵⁹ Mihályffy (2007) 77-79 pp.; Kiss (2016) 160-171 pp.

intézményekkel képzeltek el megoldani, ezzel is demonstrálva a választóknak a párt eltökéltségét a rend és stabilitás megteremtése iránt.⁶⁰

A kampány stratégiáját Wermer András tervezte, aki orvos, rendező, valamint elismert kommunikációs és reklámszakember volt. Wermer 1994-ben, a Fidesz sikertelen választási kampányának utolsó heteiben vette át a párt kommunikációjának irányítását, és amerikai típusú kampánymódszereket honosított meg Magyarországon. Ezek közé tartozott a népszerű politikai „termék” megteremtése, valamint az ismételt, könnyen érthető politikai üzenetek alkalmazása. Az amerikai módszerek közül kiemelkedett az a technika, amely a politikai kommunikációt egyszerű, emlékezetes szlogenekre és vizuálisan is vonzó kampányelemekre építette, így növelve a kampány hatékonyságát.⁶¹

Wermer és csapata arra törekedett, hogy a Fidesz konkrét ígérekkel szólítsa meg az egyes szavazói csoportokat, nem pedig egy általános üzenettel próbáljon mindenkit elérni. Ezeket a különféle üzeneteket sikeresen foglalták össze a „*Polgári Magyarország*” víziója alatt, amely az állampolgárok felelősségtudatára, összetartozására és a nemzeti értékek megerősítésére épített. E megközelítés révén a kampány képes volt elérni a választók széles spektrumát, így a Fidesz politikai pozíciója megerősödött a választások során.⁶²

A kampánycsapat nagy figyelmet fordított arra, hogy megtudja szólítani azokat a szavazókat is, akik elpártoltak az SZDSZ-től. A Fidesz az egykori SZDSZ szavazókat a programjával és középosztályt támogató politikájával, amellyel könnyen tudtak azonosulni. Konzervatív kulturális politikájával és erős, családokat célzó ígéreteivel pedig a meggyengült MDF és KDNP szavazókat tudta maga mellé állítani.⁶³

Ez a stratégia lehetővé tette, hogy a Fidesz kihasználja a politikai térben kialakult vákuumot, és olyan üzenetekkel forduljon a választók felé, amelyek megfeleltek a társadalmi igényeknek és elvárásoknak. A kampány során a párt hangsúlyozta a középosztály megerősítését és a családok támogatását, ezáltal szélesebb választói bázist építve ki, amely a politikai verseny során döntő előnyt jelentett számukra.⁶⁴

A Fidesz egyik leginnovatívabb lépése a többi párthoz képest az volt, hogy kiemelt figyelmet fordított egy erős és aktívan működő ifjúsági szervezetre, a Fidelitas kialakítására. Az

⁶⁰ Török (1999) 121-123 pp.; *Választási hirdetések 1998*. Duna TV, 1998.

⁶¹ Kiss (2016) 167-173 pp.; Mihályffy (2007) 87-89 pp.

⁶² Török (1998) 84 p.; Kiss (2016) 17-33 pp.

⁶³ Mihályffy (2007) 90-93 pp.; Ványi (2013) 17 p.

⁶⁴ Mihályffy (2007) 95-110 pp.; Török Gábor: *A lakott sziget. Utazás a politika világában*. Atheneum Kiadó, Budapest, 2017. 22-30 pp.

1996-ban megalapított Fidelitas fontos szerepet játszott abban, hogy az egyetemisták és fiatalok aktivitását a párt kampányába csatornázza be.⁶⁵

A Fidelitas ebben az időben leginkább egyetemi szervezetek révén működött, ami lehetőséget biztosított arra, hogy a párt jelenlétét növelje a nagyobb városokban és a fővárosban. A Fidelitas, amely a későbbiekben is a Fidesz egyik utánpótlásbázisa maradt, aktívan hozzájárult a kampánytervek helyi megvalósításához, valamint olyan programok és rendezvények szervezéséhez, amelyek közelebb hozták a fiatalokhoz a Fidesz üzeneteit. Ezzel a párt nemcsak új szavazói bázist tudott kiépíteni a fiatalok körében, hanem a politikai szerepvállalás és közösségi elköteleződés értékeit is erősítette bennük.⁶⁶

A Fidelitas tevékenysége hozzájárult ahhoz, hogy a Fidesz a fiatal generációk körében is népszerűvé váljon, amely különösen fontos volt a választások előtt, hiszen a fiatalok aktiválása és mobilizálása kulcsszerepet játszhatott a párt politikai céljainak elérésében. A fent elemzettek közül leginkább itt látszanak a Fidesz lépései abba az irányba, hogy ki tudjon törni a kis párti létből; itt a leglátványosabb. A Fidesz sikeresen tudta „elfoglalni” a politikai jobboldal egy jelentős részét, és sikerült saját jövő politikai üzenetet közvetítenie, amely érinti a társadalom jelentős részét.⁶⁷

A párt legnagyobb előnye azonban az volt, hogy a ciklus kezdete óta célzottan akart megszólítani a szavazókat, nem pedig a társadalom egészét. A célzott üzenetek pedig sikerhez vezettek, hiszen nem az MSZP szavazóit szerezte meg, hanem a gyengülő jobboldalból és az SZDSZ-ből épített ki egy saját társadalmi bázist. Ez a stratégia lehetővé tette a Fidesz számára, hogy saját politikai identitását megerősítse, és versenyképes alternatívát kínáljon a választók számára, akik más politikai erők iránti elégedetlenségük miatt kerestek új megoldásokat.⁶⁸

A Fidesz számára a legnagyobb szervezeti kihívást a lehető legtöbb helyi csoport megszervezése jelentette az országban. Ezeknek az újonnan létrehozott csoportoknak kettős feladatuk lett volna: egyrészt a helyi és közösségi szintű jelenlét biztosítása, másrészt a kampányok során a mozgósítás elősegítése. Ennek érdekében számos helyi Fidesz-csoportot kellett sietve létrehozni. Azonban ezek az új csoportok gyakran rövid időn belül konfliktusba kerültek az országos vezetéssel, így sok esetben fel kellett oszlatni őket. Időhiány miatt a Fidesz

⁶⁵ Mihályffy (2007) 92-96 pp.

⁶⁶ Mihályffy (2007) 90-91 pp.; Ványi (2013) 25 p.

⁶⁷ Mihályffy (2007) 110-113 pp.

⁶⁸ Mészáros – Szakadát (1998) 421-429 pp.; Török (1998) 85-87 pp.

nem tudott a ciklus során teljes körű országos szervezeti hálót kiépíteni, ezért még hangsúlyosabbá vált a volt kormánypártokkal való szövetségkötés szükségessége.⁶⁹

VI. A Fidesz együttműködései a ciklus folyamán

A „kinövés” stratégiájának fontos eleme a hasonló érdekű és ideológiai pártokhoz való viszony kialakítása és ápolása. Ennek egyik alapvető oka, hogy a Fidesz önmagában nem lett volna képes a kormányváltás elérésére, szüksége volt a jobboldali és konzervatív szövetségesek támogatására. A párt felismerte, hogy a kormányzati hatalom megszerzéséhez és hosszú távú megtartásához elengedhetetlen egy olyan koalíciós hálózat létrehozása, amelyben a hozzá hasonló ideológiájú pártokkal működik együtt. Ez a szövetségi politika nemcsak a politikai legitimitást és stabilitást erősítette, hanem lehetőséget adott a Fidesz számára, hogy bővítse társadalmi támogatottságát azzal, hogy különféle csoportok igényeit is beemelte a programjába. A koalícióépítés tehát kettős célt szolgált: egyrészt megteremtette a választói bázis növelésének lehetőségét, másrészt biztosította a Fidesz számára azt a politikai mozgásteret, amely szükséges volt a hatalom megszilárdításához.⁷⁰

Az 1994-1998-as parlamenti ciklusban az ellenzéki együttműködések jelentős szerepet játszottak a politikai térben, azonban ezek az együttműködések gyakran ad hoc jellegűek voltak, és stratégiai szempontból megosztottak. Az MSZP és SZDSZ által alkotott stabil kormánykoalíció uralta a politikai mezőt, így a többi párt számára korlátozottak voltak az esélyek az 1998-as választásokra való felkészülésre. Ez arra ösztönözte a pártokat, hogy közös platformokat alakítsanak ki a kormány politikájával szemben, ami lehetőséget biztosított a további együttműködésekre.⁷¹

A ciklus alatt a parlamenti ellenzéki erők a Fidesz, az MDF, a KDNP és a Kiszegzadapárt voltak. Ezen pártok közötti együttműködés leginkább az aktuális politikai kérdésekre reagált a ciklus első évében, és ritkábban alapult hosszú távú stratégiai megfontolásokon. Az ellenzéki együttműködési lehetőségek felvetése azonban már 1995 tavaszától egyre gyakoribbá vált a közbeszédben, és a pártok közötti esetleges országos együttműködések vagy közös jelöltek kérdése hasonlóan felmerült, mint az 1994-es önkormányzati választások során.⁷²

⁶⁹ Mihályffy (2007) 118-121 pp.

⁷⁰ Avina (2024) 520-525 pp.; Dahlén, Ingrid: *Safeguarding Democracy? A Quantitative Study Exploring the Role of Mainstream Parties in Preventing Autocratization*. Göteborgs Universitet, Department of Political Science, 2024. 52-71 pp.

⁷¹ Szabó (2009) 230-240 pp.; Bajomi-Lázár Péter: *A politika mediatizálódása és a média politizálódása*. Médiakutató, 2005/1. 1-12. pp. 4-10 pp.

⁷² Szabó (2009) 230-233 pp.; Bajomi (2005) 6-7 pp.; Török (1998) 85-86 pp.

A néppárttá válás megértéséhez elengedhetetlen az ellenzéki koalíciós lehetőségek vizsgálata, hiszen ezek tették lehetővé, hogy a Fidesz releváns szerepet töltsön be a politikai paletta egyik oldalán. A pártok közötti kapcsolatok rendszeresen megjelentek a különböző sajtóorgánumban, ami lehetőséget teremtett arra, hogy a Fidesz domináns szerepre tegyen szert a politikai jobboldalon, ahelyett, hogy harmadik erőként lépjen fel. A médiafigyelem pedig hozzájárult ahhoz, hogy a Fidesz a politikai mezőny fő kihívójává váljon.⁷³

A Fidesz integrációját számos tényező nehezítette, amelyek közül az egyik legjelentősebb az volt, hogy a párt ekkor még a Liberális Internacionálé tagja volt. Ez több meghatározó jobboldali politikus részéről ellenérzéseket váltott ki, mivel a Fidesz ideológiai múltját és pozícióját nem tartották összeegyeztethetőnek a jobboldal értékrendjével. A Fidesz azonban határozott álláspontot képviselt: a posztszovjet térség politikai viszonyait nem a hagyományos liberális-konzervatív törésvonalak, hanem az utódpartok és a polgári partok közötti konfliktus határozza meg. Ez az érvelés idővel elfogadottá vált a jobboldali partok körében, különösen a Fidesz növekvő erejének és befolyásának köszönhetően.⁷⁴

A Fidesz, mint nemzeti-liberális part, természetes szövetségesként tekinthetett volna az MDF-ből kivált Magyar Demokrata Néppártra (MDNP), amely szintén rokonszenvezett a nemzeti-liberalizmus eszméivel. Az együttműködés azonban nem valósult meg, mivel a Fidesz számára kulcsfontosságú volt, hogy hozzáférjen a volt kormánypartok által kiépített, jól működő országos szervezeti hálózathoz. Ez a pragmatikus stratégiai megfontolás a Fideszt a nagyobb és szervezettebb jobboldali erők támogatásának megszerzésére ösztönözte, hogy biztosítsa politikai céljai elérését.⁷⁵

VI.1. Fidesz-MDF-KDNP koalíció lehetősége

Az 1994-es választások után a Fidesz fokozatos jobboldali elmozdulása lehetőséget teremtett arra, hogy a part konzervatív erőkkel szövetkezzen. Az MDF, amely 1990-ben még a rendszerváltás egyik vezető ereje volt, ekkorra már jelentős választói támogatást veszített, de továbbra is fontos szereplő maradt az ellenzéki oldalon. A KDNP, amely szintén része volt az 1990-es első szabad választások utáni koalíciónak, a 1994-es ciklus elején stabil parlamenti partnak tűnt, amelyre szükség lenne a kormányváltás érdekében.⁷⁶

⁷³ Szabó (2009) 240-242 pp.

⁷⁴ Mihályffy Zsuzsanna – Nábelek Fruzsina: *A liberális politikai közösség kommunikációja, 1990-1997*. In: Politikai kommunikáció Magyarországon, 1990-2015. Workshop, 2016. október 18. Working Papers in Political Science – Politikatudományi műhelytanulmányok, 2016/2. 10-13 pp.

⁷⁵ Mihályffy (2007) 122 p.

⁷⁶ Szabó (2009) 260-275 pp.

A Fidesz, MDF és KDNP hármasa ideológiai alapot adhatott volna egy teljes körű polgári oldal kialakítására, amelyet legfőképpen a Fidesz támogatott. Az MDF és a KDNP hagyományos kereszténydemokrata és konzervatív értékei illeszkedhettek volna a Fidesz polgári konzervatív-liberális arculatához elemzők szerint. Azonban ezen együttműködést több tényező is nehezítette, például az egyes pártok közötti vezetői rivalizálás, különösen az MDF esetében, mivel sokáig úgy tekintettek magukra, mint ennek a koalíciónak a vezetőire. Az együttműködésről való párbeszédet a Fidesz kezdeményezte, amikor meghívta az MDF és a KDNP vezetőit az 1995-ös tisztújításra. Innentől kezdve a Fidesz folyamatos növekedésének köszönhetően a ciklus második felére átvette a vezető szerepet az MDF-től.⁷⁷

Azonban az együttműködést végül a KDNP vezetése akadályozta meg. 1995-ben még támogatták a közös platform kialakítását, de az abban az évben megválasztott új elnökség, Giczy György vezetésével, nem volt hajlandó elfogadni a Fidesz vezetését az együttműködésben. Giczy a Fideszre olyan politikai erőként tekintett, amely nem képviseli a magyarországi jobboldali értékeket, és szerinte csak a „választók megvezetése” miatt lett jobboldali párt. A Fidesznek végül nem volt szüksége a KDNP-re, mivel az 1997-es pártszakadás után a KDNP jelentős politikusainak és szavazóinak egy része is az akkor már egyértelműen legnépszerűbb párt mögé állt.⁷⁸

Az MDF végül az 1996-os pártszakadás után elfogadta a Fidesz vezető szerepét. 1997 őszén megállapodtak, hogy az MDF külön indul a választásokon, de az egyéni listás képviselők tekintetében teljes mértékben együttműködik a Fidesszel, és közösen képviselik a polgári Magyarország értékeit.⁷⁹

VI.2. Fidesz-FKgP együttműködés

Az FKgP és a Fidesz közötti együttműködés szintén szóba került, tekintettel arra, hogy ők voltak az ellenzék két vezető ereje, azonban a ciklus elején mindkét párt határozottan elutasította az együttműködés lehetőségét. A Fidesznek az előző ciklusban számos vitája volt az FKgP-vel, különösen Torgyán Józseffel, ami miatt szinte elképzelhetetlennek tűnt az együttműködés. Emellett a párt vezetése és kampányszakemberei féltek attól, hogy egy esetleges együttműködés esetén az MSZP-SZDSZ összemosná a Fidesz politikáját Torgyán radikális mondataival.⁸⁰

⁷⁷ Szabó (2009) 266-275 pp.; Mihályffy (2007) 61-66 pp.

⁷⁸ Szabó (2009) 257-270 pp.

⁷⁹ Szabó (2009) 273-276 pp.; Török (1999) 123 p.

⁸⁰ Szabó (2009) 280-290 pp.; Tóka (2002) 27-30 pp.

A FKgP ellenszenve a Fidesszel szemben leginkább az előző ciklus során kialakult politikai ellentéteknek volt köszönhető, különösen Orbán Viktor 1992-es kijelentésének, amikor „az FKgP-t antidemokratikus parlamenti pártnak” nevezte. Emellett Torgyán attól tartott, hogy Orbán Viktor politikája hosszú távon veszélyeztetheti a jobboldali vezető szerepét, ami végül be is következett.⁸¹

Végül mindkét párt vezetése belátta, hogy a másik nélkül nem lehetséges a győzelem, ezért 1997 végén megkezdődtek a háttértárgyalások a két forduló közötti visszalépésekről a másik javára.⁸²

VI.3. Jobboldali erők együttműködése, a Fidesz nélkül

Az ellenzék egy része, különösen a FKgP, a ciklus közepén támogatta egy nagy jobboldali együttműködés létrejöttét az MDF-fel, a KDNP-vel és a MIÉP-pel, esetleg az 1996-ban alapított MDNP-vel is. Az együttműködést a népszerűsége csúcsán lévő FKgP vezette volna. A nagy jobboldali összefogásnak azonban az MDF volt a legnagyobb ellenzője, mivel a MIÉP-et az MDF-ből kizárt Csurka István vezette, akivel nem kívántak együttműködni, ahogy a belőlük kivált MDNP-vel sem.⁸³

Továbbá, a klasszikus konzervatív pártok politikusainak egy része nem akart semmilyen együttműködést megkötni a radikálisnak és szélsőségesnek tartott MIÉP-pel. Azonban ezek az egyeztetések a ciklus végére már nem bizonyultak életképesnek a Fidesz megerősödése miatt, mivel már nem lehetett megkerülni a pártot.⁸⁴

A Fidesz szövetségi politikáját nagyban elősegítette, hogy a ciklus második felétől országosan vezette a másodlagos pártpreferenciákat. Ez különösen a jobboldali pártok esetében volt szembetűnő: az 1998-as választások előtt például az MDF szavazóinak 83%-a, míg az FKgP szavazóinak 66%-a másodlagos preferenciaként a Fideszt jelölte meg. Ez a kedvező helyzet jelentősen megkönnyítette az együttműködések kialakítását, valamint az átszavazásokat, ami kulcsszerepet játszott a Fidesz politikai térnyerésében és a választási siker elérésében.⁸⁵

⁸¹ Török (1998) 86p.; Sebők – Mészáros – Kis (2018) 102-106 pp.

⁸² Török (1998) 87p.

⁸³ Szabó (2009) 242-255 pp.

⁸⁴ Szabó (2009) 242-255 pp.

⁸⁵ Kabai Imre - Pálvölgyi Miklós: *SOFRES MODUS*. Jel-Kép, 1998/4. 37 p.

4. Táblázat: Másodlagos párt preferencia a teljes népesség körében (jobboldali pártok)

Pártok	1996	1997	1998
Fidesz-MPP	10,2%	12%	13,1%
FKgP	4,8%	6%	5,2%
MDF	4,7%	3,5%	2,8%
KDNP	3,3%	3,4%	2,7%
MIEP	1,1%	1,2%	1,8%

Forrás: Jel-Kép, 1998/4, 34 p.

VII. 1998-as kampány és a választás első fordulójának eredményei

Spoon és Avina szerint a választási kampány szerepe az egyik legjelentősebb tényező, amely meghatározza egy párt sikerét vagy kudarcát, különösen azok esetében, amelyek a „kinövés” stratégiáját követik. Ennek oka, hogy a kampány során derül ki, hogy az addigi politika alkalmas-e a választók széles körének meggyőzésére, valamint lehetőséget nyújt az új politikai irányvonalak és szövetségi kapcsolatok bemutatására. A tanulmány szempontjából különösen fontos a kormányzóképeség és a politikai alkalmazkodóképesség vizsgálata a Fidesz kampányában, mivel a párt kiemelt hangsúlyt fektetett arra, hogy magát a másik kormányzásra alkalmas erőként pozicionálja, kampányuk jelképei és fő ígéretei pedig szorosan kapcsolódtak az arculatváltáshoz.⁸⁶

VII.1. A Fidesz kampánya

Az 1998-as választások időszakát jelentős társadalmi várakozások és politikai feszültségek jellemezték, amelyek az MSZP-SZDSZ kormánykoalíció politikájából és a korábbi évek gazdasági intézkedéseiből fakadtak. Az ország nagy részén tapasztalt kiábrándultság, amit a gazdasági nehézségek, a növekvő társadalmi problémák és az előző évek megszorító intézkedései tápláltak, komoly kihívás elé állította a kormánypártokat. A választók nagy része a kampányok idején depolitizáltan viszonyult a politikához, és egy olyan alternatívát keresett, amely új és hatékony megoldásokat ígér a felmerült problémákra. Az államfő 1998. május 10-re és 24-re írta ki a választásokat, amelyeket megelőzően három kulcsfontosságú téma körül bontakozott ki a politikai közbeszéd: a gazdasági helyzet, a közbiztonság kérdése, valamint a kormányzatot érintő korrupciós ügyek.⁸⁷

⁸⁶ Spoon (2011) 15-19 pp.; Avina (2024) 520-524 pp.

⁸⁷ Mihályffy (2007) 125-140 pp.; *Választás '98. Kimutatás a területi listás szavazatok alakulásáról.*; Török (1998) 82-84 pp.

Ezek a témák különösen kedveztek a Fidesz számára, amely az 1994-es választási vereséget követően az ellenzéki politikáját stratégiai irányváltással erősítette meg. A párt, felismerve a jobboldali politikai térfélen meglévő űrt, a konzervatív-liberális irányvonalat tette központivá, amely az ideológiai elköteleződés mellett a kormányzati felelősség felvállalását is hangsúlyozta. A Fidesz a polgári Magyarország eszményét hirdető programmal lépett a nyilvánosság elé, melyben az egyéni szabadságot, a társadalmi igazságosságot és a közösségi értékeket helyezte előtérbe. Ez a program a szavazóknak az MSZP-SZDSZ kormánykoalíció által kínált megoldásokkal szemben egy átfogó és értékalapú alternatívát mutatott fel.⁸⁸

A Fidesz számára az 1997 őszén kirobbant Tocsik-ügy jelentős kampánytémává vált, amely az SZDSZ-t és közvetetten az MSZP-t is korrupciós botrányokkal hozta összefüggésbe. Ez az ügy, amely a közvélemény szemében az átláthatóság és politikai tisztaság hiányát jelképezte, új lendületet adott a Fidesz korrupcióellenes üzeneteinek, megerősítve azt a képet, hogy a kormánykoalíció elvesztette hitelességét és alkalmasságát az ország vezetésére. Az ellenzéki szerepvállalás ezen szakaszában a Fidesz aktívan építette kommunikációját a gazdasági fellendülés ígéretére, a közbiztonság javítására, valamint az európai uniós csatlakozás támogatására.⁸⁹

A Fidesz kampányának központi eleme a „*Van más választás, polgári Magyarország*” szlogen volt, amely nemcsak egy új irányvonalat, hanem egy teljesen más politikai mentalitást képviselt. A párt kampányát amerikai típusú kommunikációs stratégiákat alkalmazott, így például az ismételt, mint a „*Polgári*” kifejezés egyértelmű üzenetek közvetítését és a választói csoportokra célzott kampányüzeneteket. Ennek a stratégiának a célja az volt, hogy a Fidesz önálló, markáns programmal rendelkező kormányzati alternatívaként jelenjen meg, amely a választók számára világosan megkülönböztethető a kormánypártok politikájától.⁹⁰

A kampány során a Fidesz kiemelt figyelmet fordított arra, hogy nem csupán a kormány tevékenységét kritizálja, hanem saját kormányzati terveit, elképzeléseit is bemutassa. Ezáltal a párt a változás és stabilitás közvetítőjeként tudta magát pozicionálni, ami a kiábrándult választók számára vonzó lehetőséget kínált. A közbiztonság kérdése, amelyet a párt kiemelten kezelt, szintén fontos kampányüzenetként szolgált. A párt vidéki szervezeteinek fejlesztése ekkor még nem volt teljes, így a központi irányítású kommunikációs kampány a médiumokon

⁸⁸ *Választási hirdetések 1998.*; Bajomi-Lázár (2005) 8-10 pp.; Tóka (2002) 36-38 pp.

⁸⁹ Hettyey (2016) 18-19 pp.; *Választási hirdetések 1998.*; Török (1998) 81-84 pp.

⁹⁰ Szabó (2009) 30 p.; Mihályffy (2007) 95-111 pp.

keresztül hatékonyan érte el az ország távolabbi régióit is, tovább növelve a Fidesz országos támogatottságát.⁹¹

A Fidesz másik fontos felismerése volt, hogy az MSZP-nek a jelentős társadalmi beágyazottság és népszerű céljai miatt nem lehet minden témában más véleményt képviselnie. Emiatt a párt egyes kérdésekben hangosabban képviselte az MSZP népszerű témáit, mint maga az ellenfele. Ilyen téma volt a minél gyorsabb nyugati integráció, amelyet bár minden nagyobb párt támogatott, a jobboldali erők, különösen az FKgP, inkább a lassabb haladást támogatták, és féltették a magyar szuverenitást a gyors integrációtól.⁹²

Ez a taktika lehetővé tette a Fidesz számára, hogy a közvélemény szemében legitim alternatívát kínáljon, miközben párhuzamosan megkülönböztette magát más jobboldali pártoktól. A Fidesz ezzel nemcsak, hogy kisajátította a gyors nyugati integrációt hirdető diskurzust, hanem azt is bizonyította, hogy képes reagálni a társadalmi igényekre és elvárásokra. Ezzel a stratégiával a párt nemcsak a választók bizalmát nyerte el, hanem pozícióját is erősítette a politikai palettán.⁹³

A kampány emlékezetes momentuma volt, amikor Helmut Kohl német kancellár, az európai politikai élet meghatározó szereplője is megjelent a Fidesz kampányvideójában. Kohl jelenléte hitelesítette a Fidesz európai integráció iránti elkötelezettségét, és növelte a párt nemzetközi megbízhatóságát. Orbán Viktor, az Európai Ügyek Bizottságának tagjaként, ezen alkalom révén az európai politikai elit több tagjával is találkozhatott, és ezeket a kapcsolatrendszereket a Fidesz később hatékonyan építette be politikai stratégiájába.⁹⁴

5. Táblázat: A kampányok elérése és tetszési-indexe négy legjobban szereplő párt esetében (százalékos kimutatásban)

Pártok	Televíziós kampány		Választási plakátok	
	Látta	Tetszési-index	Látta	Tetszési
Fidesz-MPP	42	61	40	62
MSZP	33	53	38	48
FKgP	34	44	36	45
SZDSZ	27	52	38	51

Forrás: Jel-Kép 1998/4, 18 p.

⁹¹ Mészáros – Szakadát (1998) 421-439 pp.; Szabó (2009) 242-250 pp

⁹² Török (1999) 121-123 pp; Török (1998) 85-87 pp.

⁹³ Mihályffy (2007) 118-123 pp.

⁹⁴ Orbán Viktor parlamenti életrajza.; Hettyey (2016) 18-19 pp.

A Fidesz kampányának sikere számokban is egyértelműen megmutatkozott nemcsak, hogy a legtöbb választópolgár találkozott vele, de a tetszési indexe is kiemelkedően magas volt, mind a televíziós hirdetések, mind a plakátok esetében meghaladva a 60%-ot.⁹⁵

A Fidesz törekvése, hogy célzott módon szólítsa meg a választókat, sikerrel járt. A felmérések szerint azokban a budapesti kerületekben és régiókban erősödött, ahol a középosztálybeli szavazók száma magas volt, mint például a budai kerületekben és Pest megyében.⁹⁶

Nyugat-Magyarországon a Fidesz sikeresen aratott győzelmet azokban a választókerületekben is, ahol négy évvel korábban SZDSZ-jelölt nyert. A párt kormányzás alatti népszerűségének csökkenése miatt az SZDSZ meggyengült, így a Fidesz lehetőséget kapott arra, hogy megszilárdítsa társadalmi bázisát. Ezzel a stratégiával a Fidesz nemcsak új szavazói rétegeket tudott elérni, hanem a korábbi politikai térképet is átalakította, hozzájárulva ezzel a választásokon elért eredményeihez.⁹⁷

VII.2. A választás első fordulójának eredményei

Az első, május 10-i fordulóban a választópolgárok mindössze 56%-a szavazott, ami mindmáig a legalacsonyabb részvételi arány a parlamenti választások történetében a modern magyar demokrácia keretein belül.⁹⁸

Az MSZP listán 33%-ot kapott, amely nagyon hasonló volt a négy évvel ezelőtti eredményeikhez. Ezzel szemben szövetségese, az SZDSZ a korábbi 19% helyett mindössze 7%-ot ért el, így sokkal gyengébben teljesített. A Fidesz viszont majdnem 1 millió új szavazót szerzett, és 29%-kal a második helyen végzett a listás szavazás során. Az FKGP is megerősödött, a szavazóknak 13%-a választotta őket.⁹⁹

A pártok és az elemzők meglepetéseként a MIÉP is bekerült a parlamentbe, míg a KDNP a 2,6%-os eredményével kiesett, ahogy az MDF is, amely 3,1%-ot ért el. Azonban a Fidesz közös jelöltjeinek többsége megmaradt a versenyben, így a következő parlamentben mégis lett képviselőjük. Az első fordulóban 113 MSZP-s induló állt az élen, de a jobboldali jelöltek együttesen több szavazatot kaptak, mint fő riválisuk, így egy esetleges együttműködés esetén több körzetet is megfordíthattak volna.¹⁰⁰

⁹⁵ Marián Béla: *MARKETING CENTRUM*. Jel-Kép, 1998/4, 8-28 pp.

⁹⁶ Mészáros – Szakadát (1998) 421-439 pp.; Mihályffy (2007) 92 p.

⁹⁷ Tóka (2002) 39-41 pp.; Mészáros – Szakadát (1998) 429-439 pp.; Török (1998) 84-87 pp.

⁹⁸ *Választás '98. Kimutatás a területi listás szavazatok alakulásáról*.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Ibid.

A választások során több helyen nem volt meg a szükséges részvételi arány, ezért a listás szavazások egy részét meg kellett ismételni a második fordulóban. Érdekes megjegyezni, hogy az első fordulóban csupán egy biztos győzelem született az egyéni körzetekben, amely a Fidesz színeiben induló Rapcsák András nevéhez fűződik.¹⁰¹

VIII. Második forduló és az ellenzék diadala

Az első forduló után a Fidesz szinte azonnal bejelentette, hogy egyoldalúan visszalép 20 körzetben az FKgP javára. Nem sokkal később Torgyán József is bejelentette, hogy 82 kisgazda politikus visszalép a Fidesz-MDF jelölt javára. Az 1997-es koordinációs stratégiáról szóló megállapodás megtörtént, de a pártok ekkor még nem beszéltek se összefogásról, se későbbi közös kormányzásról.¹⁰²

A Stumpf István vezette Századvég, Medián és más közvélemény-kutató cégek a választások előtt több alkalommal is a mandátumbecslésekre helyezték a hangsúlyt, szemben a hagyományos, országos preferenciákat mérő kutatásokkal. Ezek az elemzések arra mutattak rá, hogy a Fidesz, az MDF és az FKgP jelöltjei képesek lehetnek többséget szerezni. Az ilyen mérésekből kiderült, hogy bár a közvélemény nem fordult egyértelműen az ellenzék felé, a Horn-kormány leválthatóságának lehetősége plusz lendületet adhatott az ellenzéki szavazóknak. A mandátumbecslő kutatások egyúttal azt is jelezték, hogy az ország mely választókerületeiben várható fordulat. Ilyen kerületek voltak például a bel-pesti körzetek, Pest megye, valamint egyes nagyvárosok és környéke, mint például Székesfehérvár és Debrecen¹⁰³.

Ez a stratégia lehetővé tette, hogy a jobboldal összehangoltan és egységesen lépjen fel a szavazók előtt, ezzel erősítve esélyeiket a kormányváltásra. A választási rendszer sajátosságaiból adódóan a második fordulóban az együttműködés kiemelt jelentőségű volt, azonban ez nem számított teljes körű együttműködésnek, hiszen egyelőre csak a visszalépésekről volt szó.¹⁰⁴

Ezzel szemben az MSZP és az SZDSZ nem mindenhol tudta koordinálni saját jelöltjeit, ami végül hozzájárult vereségükhöz, miközben ők közösen tervezték a kormányzás folytatását.¹⁰⁵

¹⁰¹ Ibid.; *Fidesz sajtótájékoztató az 1998-as parlamenti választás 1. fordulója után*. Duna TV, 1998.05.10.

¹⁰² *Fidesz sajtótájékoztató az 1998-as parlamenti választás 1. fordulója után*.

¹⁰³ Tóka Gábor: *VÁLASZTÁSI KÖZVÉLEMÉNY-KUTATÁSOK ÉS ELŐREJELZÉSEK 1998-BAN*. Jel-Kép 1998/4 67 p.

¹⁰⁴ Török (1998) 82-87 pp.

¹⁰⁵ Török (1998) 84 p.

Az MSZP az első forduló után még jelentős többségben vezetett az egyéni választókerületekben, azonban nem rendelkezett olyan felszívóerővel, mint az 1994-es választások során. Bár az MSZP szavazatszama az 1994-es választásokhoz képest nem csökkent számottevően, a koalíciós partner meggyengülése, valamint a jobboldali pártok szavazóinak és a bizonytalan választók egy jelentős részének mozgósítása lehetővé tette, hogy az egységes jobboldali jelöltek a választókerületek többségét megszerezzék. A rossz gazdasági közérzet mellett a közbiztonság romló helyzete az utolsó hónapokban tovább fokozta a feszültséget a koalíción belül, ami hozzájárult ahhoz, hogy a kormány képtelen volt maga mellé állítani a közvélemény többségét.¹⁰⁶

Ezzel szemben a Fidesz fiatalos és lendületes kampányt folytatott, amely a változás ígéretével és a politikai bizalom helyreállításával szólította meg a választókat a közbiztonság, gazdaság, korrupció kérdésében. A párt helyzete jelentősen eltért attól, amiben az MSZP négy évvel korábban volt. A Fidesznek egy erős, kormányzóképes MSZP-vel kellett megküzdenie, ezért különösen fontos volt, hogy Orbán Viktor fiatal kora ellenére kormányzóképes vezetőként jelenjen meg, és meg tudja szólítani a bizonytalan szavazókat, valamint a kispártok támogatói közül is sokakat. Ez a képessége jelentősen hozzájárult a választások eredményéhez. A Fidesz kommunikációja ügyesen kihasználta az MSZP és a jelentősen meggyengült SZDSZ gyengeségeit, miközben új lehetőségeket kínált a választópolgároknak.¹⁰⁷

Az 1998-as választások első fordulója előtti közvélemény kutatások is azt mutatták, hogy a pártelnökök körében Orbán Viktor vett bizalom 10%-kal magasabb, mint a regnáló miniszterelnöké.¹⁰⁸ A különbség a Közgazdasági Egyetemen tartott televíziós miniszterelnök-jelölti vita után tovább nöhetett. A vita során Orbán Viktor fiatalos lendületével és azzal az érveléssel, hogy igenis van alternatívája a Horn-kormány gazdaság politikájának, mely szerinte a külföldi elemzőket akarja elégedetté tenni nem pedig az ország polgárait. A vita után a kérdezett nézők szemében győzedelmeskedett Horn Gyula felett, ami hozzájárulhatott a jobboldali erők térnyeréséhez.¹⁰⁹

A második fordulóban a választói részvétel egy százalékponttal emelkedett, elérve az 57%-ot, ami szintén kedvezett a jobboldali pártok számára. A visszaléptetések eredményeként 53 egyéni választókerületben megfordult az eredmény, így a Fidesz és szövetségesei többségbe

¹⁰⁶ Török (1998) 82-86 pp.

¹⁰⁷ Bajomi-Lázár (2005) 10-11 pp.; Mihályffy (2007) 67-69 pp.

¹⁰⁸ Orbán Viktor 56%-os bizalmi-indexel rendelkezett még Horn Gyula 46%-al a pártelnökök körében. Lásd: Marián (1998) 26 p.

¹⁰⁹ Horn Gyula – Orbán Viktor vita 1998. Magyar Televízió, 1998.05.17.

kerültek az Országgyűlésben. Ez a fordulat nemcsak a választási eredményekre, hanem a politikai tájra is jelentős hatással volt, lehetővé téve a Fidesz számára, hogy a következő ciklusban kormányzati szerepet vállaljon.¹¹⁰

A választások után a Fidesz-frakció 148 fővel képviseltette magát a parlamentben, míg az MSZP 134 fővel, ami számukra jelentős visszaesést jelentett. Az FKgP 48 képviselői helyet szerzett, megerősítve pozícióját a koalícióban. Az SZDSZ frakciója 24 fővel, az MDF 17 fővel, míg a MIÉP 14 képviselővel jutott be az Országgyűlésbe.¹¹¹

6. Táblázat: Pártok képviselőinek az eloszlása mandátum típusa szerint (db)

Mandátum típusa	Fidesz	MSZP	FKgP	SZDSZ	MDF	MIÉP
Egyéni eredmények	90	54	12	2	17	0
Országos eredmények	10	30	14	17	0	11
Területi eredmények	48	50	22	5	0	3
Összesen	148	134	48	24	17	14

Forrás: *Választás '98. Kimutatás a területi listás szavazatok alakulásáról. Saját szerkesztés.*

Az eredmények részletes elemzése azt mutatja, hogy a Fidesz a választásokon aratott győzelmét elsősorban annak köszönheti, hogy a párt és szövetségesei jelentős fölényrel nyertek az egyéni választókerületekben. Ez azt is alátámasztja, hogy az ellenzéki pártok számára kifizetődő volt egy laza szövetség fenntartása és az utolsó pillanatban létrejött együttműködések megkötése, mivel ez lehetőséget biztosított a szavazatok maximális kihasználására minden párt számára.¹¹²

A választások után, miután kiderült, hogy nem lehetséges tisztán polgári kormányt alakítani a Fidesz elképzelései szerint, a párt tárgyalásokba kezdett az FKgP-vel, és megállapodtak a kormányalakításban az MDF-fel is, így egy jobboldali, polgári kormány jött létre. 1998. július 6-án a parlament megszavazta Orbán Viktor miniszterelnökségét és kormányprogramját, amelynek címe: *Az új évezred küszöbén - kormányprogram a polgári Magyarorszáért*. Orbán Viktor 35 évesen lett az ország legfiatalabb demokratikusan megválasztott miniszterelnöke, ami új irányt adott a magyar politikai életnek.¹¹³

¹¹⁰ *Választás '98. Kimutatás a területi listás szavazatok alakulásáról.*; Török (1998) 87 p.

¹¹¹ *Választás '98. Kimutatás a területi listás szavazatok alakulásáról.*

¹¹² *Választás '98. Kimutatás a területi listás szavazatok alakulásáról.*

¹¹³ Körösi (2001) 30-55 pp.

IX. Konklúzió

A tanulmány fő célja a Fidesz 1994 és 1998 közötti ciklusban alkalmazott „kitörési stratégiájának” elemzése, amely lehetővé tette a párt számára, hogy kis pártból valódi kormányzó erővé váljon. Az elemzés az ECPR és Jae-Jae Spoon által kiemelt megközelítéseket követi, amelyek a kis pártok alkalmazkodóképességét és túlélési stratégiáit vizsgálják. A magyar és európai politikai környezet sajátos példát nyújt: a Fidesz gyors növekedése és politikai előretörése napjainkban modellértékű lehet azon európai pártok számára, amelyek jelentős átalakuláson mennek keresztül.¹¹⁴

A klasszikus nagy pártok támogatottsága jelentősen csökkent, és sok esetben nem képesek a korábbi bázisuk megtartására. Elegendő a német CDU-ra gondolni, amely a 2021-es választáson csupán 24%-ot ért el, míg korábban stabilan 30-40% körüli eredményeket produkált. Hasonló folyamat figyelhető meg Franciaországban is, ahol a Szocialista Párt (PS) és a Köztársaságiak (RL) egyaránt elvesztette régi támogató bázisát, amelyet még 10-20 évvel ezelőtt élveztek.¹¹⁵

A nagy pártok meggyengüléséből elsősorban a radikális jobboldali pártok, mint a német AfD (Alternatíva Németországért) és a francia FN (Nemzeti Tömörülés) profitáltak. Emanuele Vincenzo olasz politológus szerint a másik nagy nyertesei az új pártok, mint Emmanuel Macron pártja, a francia RE (Reneszánsz). Ugyanakkor Mudde szerint a radikális pártok gyakran politikai karanténba kerülnek, és Emanuele is rámutat arra, hogy az új pártok sokszor nem képesek tartós kormányzati többséget biztosítani a gyors növekedés után. Ennek következtében a pártrendszer átalakulása hosszú távon nem kedvez a kormányzóképes struktúráknak, ami instabil politikai helyzetet eredményezhet. Ezzel szemben a Fidesz az 1990-es évek közepén véghezvitt politikai átalakulásának köszönhetően stabil párttá tudott válni, és 2010 után több elemző szerint domináns párttá fejlődött.¹¹⁶

IX. 1. Módszertan sikerességének elemzése

A dolgozat módszertana a kormányzóképes és alkalmazkodóképesség kérdéseire összpontosít, Spoon és Avina elméletére támaszkodva elemzi a kis pártok túlélési és növekedési stratégiáit. A tanulmány bemutatja, hogy a Fidesz mindkét szerző által meghatározott

¹¹⁴ Avina (2024) 520-530 pp.; Spoon (2011) 26-35 pp.

¹¹⁵ Emanuele, Vincenzo – Marino, Bruno: *Party system ideological polarization in Western Europe: data, trends, drivers, and links with other key party system properties (1945–2021)*. Political Research Exchange, 2024/1. 1-10. pp

¹¹⁶ Mudde (2019) 45-52 pp.; Emanuele – Marino (2024) 10-14 pp.

kulcsfontosságú tényezőnek megfelelt, ami hozzájárult növekedéséhez, különösen a párt arculatváltása és kormányzóképesége terén. A módszertanban kiemelt két tényező jelentőségét az is alátámasztja, hogy ezek a párt 1998-as kampányában is központi szerepet kaptak, és nagymértékben hozzájárultak a választási győzelemhez.¹¹⁷

A választásokra való felkészülés során a párt új szövetségi politikát alakított ki, nyitva a jobboldali pártok felé, és ezzel megteremtette a szövetséget a választásra. Ennek eredményeként a Fidesz nemcsak politikai támogatottságát növelte, hanem biztosítani tudna vezető szerepet a politikai térfél egyik oldalán, amely hozzájárult ahhoz, hogy később domináns szereplővé válhasson a magyar politikában.¹¹⁸

A tanulmány célja bemutatni, hogy a Fidesz nemcsak a jobboldali politikai tér meghatározó szereplőjévé vált, hanem jelentős számú szavazót is sikerült átcsábítania az SZDSZ-től, amely akkor a kisebbik kormánypárt volt. Az 1998-as választások eredményeinek földrajzi elemzéséből jól látható, hogy a Fidesz olyan területeken erősödött meg, ahol az 1990-es és 1994-es választásokon még a liberális párt dominált. Ennek egyik fő oka, hogy a Fidesz kampányában tudatosan célzott a gyengülő SZDSZ szavazóira.¹¹⁹

A Fidesz kampányának középpontjában a középosztály megszólítása állt, amit a rossz gazdasági közhangulat és az SZDSZ politikusaihoz köthető botrányok is elősegítettek, lehetőséget teremtve a Fidesz számára, hogy az SZDSZ-től szavazókat szerezzen. Az MSZP esetében egy ilyen átszavazás sokkal nehezebb lett volna, tekintettel a párt erősebb beágyazottságára. A választási földrajz további kutatási lehetőségeket kínál annak feltárására, hogy a Fidesz hogyan és milyen területeken tudta erősíteni pozícióit.¹²⁰

A Fidesz példáján keresztül jól nyomon követhetők azok a pontok, amelyeket Spoon és Avini tanulmányai megfogalmaznak. Ezek közül több elem a mai napig fennáll a Fidesz politikájában, és fontos biztosítékai politikai sikerének. A kormányzóképeség demonstrálása, valamint az új politikai helyzetekhez való alkalmazkodás továbbra is a Fidesz stratégiájának meghatározó elemei, ahogyan azt Tölgyessy Péter tanulmányai is alátámasztják.¹²¹

¹¹⁷ Spoon (2011) 27-53 pp.; Avina (2024) 520-528 pp.

¹¹⁸ Emanuele – Marino (2024) 10-14 pp.; Spoon (2011) 30-41 pp.

¹¹⁹ Mészáros – Szakadát (1998) 417-423 pp.

¹²⁰ Mészáros – Szakadát (1998) 423-424 pp.

¹²¹ Avina (2024) 520-538 pp.; Spoon (2011) 20-30 pp.; Tölgyessy Péter: *A Fidesz és a magyar politika lehetséges új iránya*. In: Boda Zsolt – Körösi András (szerk.): *Van irány? Trendek a magyar politikában*. MTA TK PTI – Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2012. 314-319 pp.

IX. 2. Összehasonlítás a 2022-2026-os ciklus helyzetével

Napjaink hazai politikája jelentős átalakuláson megy keresztül a 2024-es európai parlamenti és önkormányzati választások után. A frissen megerősödött Tisztelet és Szabadság Párt (TISZA) párt országosan a szavazatok 29%-át szerezte meg, ezzel az első olyan párttá vált, amely nem vett részt a rendszerváltás folyamatában, de képes volt átlépni a 25%-os határt. A politikai elemzésekben egyre gyakoribbak a párt növekedésének összehasonlításai a Fidesz 1994 és 1998 közötti fejlődésével.¹²²

A TISZA párt és a Fidesz közötti hasonlóság leginkább abban kereshető, hogy a TISZA is sikeresen foglalt el egy meghatározó részt a politikai térben. Ugyanakkor a TISZA nem rendelkezik olyan eszközökkel, amelyekkel a Fidesz két évvel az 1998-as választások előtt már bírt, például parlamenti képviselőcsoporttal és kiterjedt önkormányzati jelenléttel. Viszont a TISZA pártnak van európai parlamenti képviselte és fővárosi frakciója, valamint erős felső vezetése, ami lehetőséget adhat egy egységes politikai vízió kidolgozására a következő időszakban.¹²³

A dolgozat szempontjából a legnagyobb hasonlóság, hogy a TISZA párt sikere szintén jelentős részben a politikai vákuumnak köszönhető. Az azonban még kérdéses, hogy képes lesz-e ezt a helyzetet ugyanolyan hatékonyan kihasználni, mint ahogyan azt a Fidesz tette a 90-es években. Egy másik fontos párhuzam, hogy a TISZA párt, hasonlóan a Fideszhez a 90-es évek közepén, nem rendelkezik kiépített országos szervezeti hálózattal. Ugyanakkor jelentős különbség, hogy míg a Fidesz pragmatikusan keresett szövetségeket a politikai tér megerősítésére, a TISZA párt határozottan elzárkózik mindenféle együttműködéstől más pártokkal, ami jelentős kihívást jelenthet számára a hosszú távú siker elérésében.

A dolgozat középpontjában a kormányzóképeség és a politikai alkalmazkodóképesség áll, amelyek előnyt jelenthetnek a TISZA számára, a Fidesz modelljéhez hasonlóan. A gazdasági nehézségek szintén kedvezhetnek a TISZA kormányzóképeségének, a Fidesz-KDNP kormány kárára, amelyre már konkrét közvélemény-kutatás is bizonyít. Az erős vezetés és a párt széles társadalmi platformja lehetővé teszi, hogy különböző politikai irányzatokat integráljon. Jelenleg azonban a TISZA inkább az új pártokhoz hasonlít, amely társadalmi elégedetlenség miatt gyors növekedésnek indul. Ha meg is nyeri a következő választást, akkor se rendelkezik hasonló kiépített párt támogatással és bizalommal, mint a Fidesz 1998-ban, amely miatt könnyen juthat hasonló helyzetre, mint a nyugat európai új pártok.

¹²² *Az eddigi ellenzéket elsodorta, a Fideszt megütötte, az európai mainstreamet meglegyintette a választás, de a rendszerváltás itthon és Brüsszelben is elmaradt.* Political Capital elemzése, 2024.06.10.

¹²³ *A teljes pártrendszert új mederbe terelheti a TISZA.* Political Capital elemzése, 2024.06. 26.

Ezek a megállapítások azonban egyelőre csak feltételezések a párt jövőjét illetően, amelyek további kutatásokat igényelnének. Például érdemes lenne részletesen elemezni a párt politikáját, és összehasonlítani a TISZA és a francia RE között fellelhető hasonlóságokat is.

A Fidesz példája különlegességét az adja, hogy a párt kitörése a kispárti státuszából nem valamely politikai vagy gazdasági válság eredményeképpen történt, hanem a rendelkezésre álló politikai lehetőségek stratégiai kihasználása révén. A párt sikeresen alkalmazkodott a magyar politikai környezethez, és képes volt kormányzási tudással erő látszatát kelteni a fontos politikai kérdésekben, amely elősegítette növekedését és hosszú távú politikai sikerét.¹²⁴

A tanulmány által vizsgált időszak lehetőséget nyújt arra, hogy a Fidesz ezen korszakának fejlődését más magyar pártok arcuatváltásával, valamint nyugat- és kelet európai pártok növekedési stratégiáival vessük össze. Ez más helyzetet hozhat az elmúlt évek összehasonlításaihoz képest, amely a radikális jobboldali és domináns pártokkal való összehasonlításra koncentrál.¹²⁵

Összegzésként elmondható, hogy a Fidesz példája rávilágít arra, milyen jelentőséggel bír a politikai alkalmazkodó- és kormányzóképeség a modern demokráciák pártstratégiáiban. A tanulmányban bemutatott szempontok alapján világosabbá válik, miért építi kampányát a Fidesz arra, hogy politikai ellenfeleit kormányzásra alkalmatlanként ábrázolja, és miért kevésbé hatékonyak a párttal szembeni kritikák a korábbi álláspontjaival való szembesítésre. A Fidesz politikai stratégiája nemcsak Magyarországon, hanem az átalakuló európai pártrendszer esetében is hiszen újszerű példának számíthat.

¹²⁴ Tölgyessy (2012) 314-319 pp.

¹²⁵ Avina (2024) 538 p.; Spoon (2011) 52-53 pp.

X. Irodalomjegyzék

X.1. Felhasznált szakirodalom

ÁGH ATTILA: *A demokratikus átmenet feltételrendszere*. Politikatudományi Szemle, 1994/4. 139-145. pp.

ANGELUSZ RÓBERT – TARDOS RÓBERT: *A közvélemény-kutatás mint a választói döntés motívuma*. Jel-Kép, 1995/1. 3-17 pp.

AVINA, MATTHIAS: *Do parties benefit from overhauling their image? The electoral consequences of 'party rebranding' in Europe*. European Journal of Political Research, 2024/2. 520-538. pp.

BAJOMI-LÁZÁR PÉTER: *A politika mediatizálódása és a média politizálódása*. Médiakutató, 2005/1. 1-12. pp.

BILL, STANLEY - STANLEY BEN: *Whose Poland is it to be? PiS and the struggle between monism and pluralism*. East European Politics, 2020/3. 378-394. pp.

BIHARI MIHÁLY: *Magyar politika. A magyar politikai rendszer történetének főbb szakaszai a második világháború után. 1945-1995*. Korona Kiadó Kft., Budapest, 1996.

BÍRÓ-NAGY ANDRÁS (SZERK.): *Rendszerváltás, demokrácia és a magyar társadalom*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Budapest, 2016.

BOD PÉTER ÁKOS: *A magyar gazdaságpolitika 1989 és 2019 között*. Gazdaság és Pénzügy, 2019/1. 16-38. pp.

BÓDINÉ BELINIA KINGA – GOSZTONYI GERGŐ (SZERK.): *A rendszerváltás harminc éve, avagy determinált volt-e a jogrendszertranszformációja?* Gondolat Kiadó, Budapest, 2020

BOLLEYER, NICOLE: *Small parties: From party pledges to government policy*. West European Politics, 2007/1. 121-147. pp.

BOZÓKI ANDRÁS: *Regionalizmus, államközi verseny és geopolitika: az európai integráció és Közép-Európa*. Politikatudományi Szemle, 1998/2. 131-153. pp.

CLIFT, BEN - MCDANIEL, SEAN: *Is this crisis of French socialism different? Hollande, the rise of Macron, and the reconfiguration of the left in the 2017 presidential and parliamentary elections*. Modern & Contemporary France, 2017/4. 403-415 pp.

CSIZMADIA ERVIN: *A kormányzati ciklusok mintázatának változásai 1990–2010. Külföldi példák és magyar váltógazdálkodási ciklus módosulása 2006-ban*. Politikatudományi Szemle, 2023/3. 55-77. pp.

CSIZMADIA ERVIN (szerk.): *A magyar politikai fejlődés logikája – Összehasonlítható-e a jelen a múlttal, s ha igen, hogyan?*. Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2017.

CSIZMADIA ERVIN: *Pártok, kormányzati ciklusok és ciklusváltások A négy évenkénti váltógazdálkodásból az „örök kormányzás” felé: az 1990-2010 közötti Magyarország példája összehasonlító perspektívában*. Szellem és tudomány: a Miskolci Egyetem Szociológiai Intézetének folyóirata, 2018/2-3. 199-236. pp.

CSIZMADIA ERVIN - LAKATOS JÚLIA - NOVÁK ZOLTÁN (SZERK.): *Uralkodó párt: A Fidesz nemzetközi és magyar történeti összehasonlításban*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2021.

DAHLÉN, INGRID: *Safeguarding Democracy? A Quantitative Study Exploring the Role of Mainstream Parties in Preventing Autocratization*. Göteborgs Universitet, Department of Political Science, 2024.

VAN DITMARS, MATHILDE M. – MAGGINI, NICOLA – VAN SPANJE, JOOST: *Small winners and big losers: strategic party behaviour in the 2017 Dutch general election*. West European Politics, 2020/3. 543-564. pp.

EMANUELE, VINCENZO - MARINO, BRUNO: *Party system ideological polarization in Western Europe: data, trends, drivers, and links with other key party system properties (1945–2021)*. Political Research Exchange, 2024/1. 1-14. pp

ENYEDI ZSOLT – KÖRÖSÉNYI ANDRÁS: *Pártok és pártrendszerek*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.

FERENCZ I. SZABOLCS – PERGER ÉVA (SZERK.): *Szabadság és Jólét. A polgári jövő programja 1998*. Fidesz-Magyar Polgári Párt Országos Elnöksége, Budapest, 1998.

GALLAI SÁNDOR – TÖRÖK GÁBOR (SZERK.): *Politika és politikatudomány*. Aula Kiadó, Budapest, 2003.

HAGUE, ROD – HARROP, MARTIN – MCCORMICK, JOHN: *Összehasonlító kormányzattan és politikatudomány*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021.

HETTYEY ANDRÁS: *A német külpolitika és Magyarország európai uniós integrációja, 1994-1998*. Külügyi Szemle, 2016/3. 3-19. pp.

HEGEDŰS ISTVÁN: *Rút pártviszály. Pártok és változások – a Fidesz politikai fordulata*. Ph.D. értekezés Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest, 2004.

HORVÁTH CSABA: *Parlamentari választások 1990-2006*. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, Pécs, 2008. 117-130. pp.

HUSZÁR ÁKOS: *A Fidesz-támogatók előre mennek, az ellenzékiek meg hátra? Osztályszavazás Magyarországon*. In: Böcskei Balázs – Szabó Andrea (szerk.): *Az állandóság változása. Parlamenti választás 2022*. Gondolat Publishers, Budapest, 2022. 87-111. pp.

REINER ROLAND – OROSS DÁNIEL – KEIL ANDRÁS: *Trendforduló: Új fejezet a Fidesz és a legfiatalabb választói korosztály kapcsolatában?* In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók*. Belvedere Meridionale Kiadó, Szeged, 2012, 183-202. pp.

KABAI IMRE - PÁLVÖLGYI MIKLÓS: *SOFRES MODUS*. Jel-Kép, 1998/4, 41-43 pp.

KIM, MI-SON – SOLT, FREDERICK: *The dynamics of party relabeling: Why do parties change names?* Party Politics, 2023/4. 438-447. pp.

KISS BALÁZS (SZERK.): *Politikai kommunikáció Magyarországon, 1990-1997. Tanulmányok egy korszak kommunikációs jellegzetességeiről*. MTA TK PTI, Budapest, 2016.

KENYERES LÁSZLÓ: *Pár(t)választás*. Politikatudományi Szemle, 2005/1. 51-79. pp.

KOVÁCS ÉVA - TÓTH ISTVÁN JÁNOS: *Ki mit mondott 1990-ben? Választási pártprogramok tartalomelemzése*. Politikatudományi Szemle, 1992/1. 99-124 pp.

KOLOS TAMÁS – SÁGI MATILD: *Rendszerváltás és társadalomszerkezet*. In: Andorka Rudolf et al (szerk.): *Rendszerváltás és társadalomszerkezet*. TÁRKI, Századvég Kiadó, Budapest, 1996. 149-197. pp.

KOLOS TAMÁS – TÓTH ISTVÁN GYÖRGY: *Egy tévedés története*. In: Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 2002*. Budapest: TÁRKI. 339–367 pp.

KOVÁCS LÁSZLÓ IMRE: *A magyar választási rendszer*. Munkabeszámoló, OTKA, 2014.

KÖRÖSÉNYI ANDRÁS: *A magyar politikai rendszer*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.

KÖRÖSÉNYI ANDRÁS: *Parlamentáris vagy „elnöki” kormányzás? Az Orbán-kormány összehasonlító perspektíváiból*. Századvég, Új folyam 20. szám, 2001. 3-38. pp.

KÖRÖSÉNYI ANDRÁS – TÓTH CSABA – TÖRÖK GÁBOR: *A magyar politikai rendszer*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

KÖRÖSÉNYI ANDRÁS (SZERK.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Osiris Kiadó – MTA TK PTI, Budapest, 2015.

LAKNER ZOLTÁN: *Az MSZP arculata és helye a magyar politikai tagoltságban*. Politikatudományi Szemle, 1998/4. 31-60. pp.

LAKNER ZOLTÁN: *A magyar pártok és az Európai Unió. Az EU mint belpolitikai kérdés 1990–2004 között*. Politikatudományi Szemle, 2004/1-2. 139-157. pp.

LENDVAI, PAUL: *Az eltékozolt ország*. Noran Libro Kiadó, Budapest, 2011

MARIÁN BÉLA: *MARKETING CENTRUM*. Jel-Kép, 1998/4, 8-28 pp.

MÉSZÁROS JÓZSEF – SZAKADÁT ISTVÁN: *Választási eredmények területi megoszlása*. In: Kolosi Tamás et al (szerk.): Társadalmi riport 1998. TÁRKI, Budapest, 1998. 412-433. pp.

MIHÁLYFFY ZSUZSANNA: *Kampányszervezet. lokális kampány, posztmodernizáció. A kampánykommunikáció fejlődése a Fidesz példája alapján, 1998-2006*. In: Boda Zsolt et al (szerk.): Hatalom, közbeszéd, fejlesztéspolitika. Elemzések politikai jelenségekről. MTA PTI, Budapest, 2007.

MIHÁLYFFY ZSUZSANNA – NÁBELEK FRUZSINA: *A liberális politikai közösség kommunikációja, 1990-1997*. In: Politikai kommunikáció Magyarországon, 1990-2015. Workshop, 2016. október 18. Working Papers in Political Science – Politikatudományi műhelytanulmányok, 2016/2.

MUDDE, CAS: *Populist Radical Right Parties in Europe*. Press, Cambridge, 2007.

MUDDE, CAS: *The Far Right Today*. Polity Press, Cambridge, 2019.

NÉMETH JÓZSEF LAJOS: *Keletről nyugatra, nyugatról keletre. A magyar biztonságpolitikai gondolkodás néhány jellemző vonása a rendszerváltozás időszakában irányított interjúk alapján*. In: Ekert Mária – Molnár Attila Károly (szerk.): Eszme és történet. NKE Szolgáltató Kft., Budapest, 2014. 142-156 pp.

PETŐCZ GYÖRGY: *Csak a narancs volt. A Fidesz egy története*. Irodalom KFT Kiadó, Budapest, 2001.

REISER, MARION – HOLTMANN, EVERHARD: *Farewell to the Party Model? Independent Local Lists in East and West European Countries*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2008.

RIPP ZOLTÁN: *Rendszerváltás Magyarországon 1987-1990*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2006.

ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.

SEBŐK MIKLÓS – MÉSZÁROS EVELIN – KIS GYÖRGY MÁRK: *A politikai elit médiareprezentációja a rendszerváltás után. Egy napilap-címlapokra épülő szövegbányászati elemzés*. Politikatudományi Szemle, 2018/1. 91-112. pp.

SPOON, JAE-JAE: *Political Survival of Small Parties in Europe*. The University of Michigan Press, Michigan, 2011.

PÜNKÖSTI ÁRPÁD: *Szeplőtelen fogantatás – Történelmi szociográfia*. Fapadoskönyv Kiadó, Budapest, 2010.

SZABÓ ILDIKÓ: *Nemzeti tematika és politikai szocializáció. A politika szerepe az identitás formálódásában Magyarországon 1867-2006*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009.

SZOBOSZLAI GYÖRGY: *Van-e hiteles politológiai magyarázat az 1998-as választás eredményeire?* Politikatudományi Szemle, 1999/1. 97-105. pp.

SZCZERBIAK, ALEKS: *The Polish Centre-Right's (Last?) Best Hope: The Rise and Fall of Solidarity Electoral Action*. In: Hanley, Sean – Szczerbiak, Aleks (szerk.): *Centre-Right Parties in Post-Communist East-Central Europe*. Routledge Kiadó, Abingdon, 2005. 57-82 pp.

SZÜCS ZOLTÁN GÁBOR: *Az alkotmányosság diskurzusai. Esettanulmány a 1994-1998 közötti alkotmányos kísérletekről*. In: Jakab András – Körösenyi András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon és máshol: politikatudományi és alkotmányjogi megközelítések*. MTA TK PTI – Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2012. 240-255. pp.

TÓKA GÁBOR: *Választói magatartás*. In: Kolosi Tamás et al (szerk.): *Társadalmi riport 1998*. TÁRKI, Budapest, 1998. 391-411. pp.

TÓKA GÁBOR: *VÁLASZTÁSI KÖZVÉLEMÉNY-KUTATÁSOK ÉS ELŐREJELZÉSEK 1998-BAN*. Jel-Kép 1998 53-77 pp.

TÓKA GÁBOR: *A szavazói magatartás kutatása*. Politikatudományi Szemle, 2001/3. 105-130. pp.

Tóka Gábor: *Bal és jobb: miért alkalmazható? Hozzászólás Körösenyi András tanulmányához.* Politikatudományi Szemle, 1994/3. 135-145. pp.

TÓKA GÁBOR: *Választási közvéleménykutatások és előrejelzések 1998-ban.* Marketing & Menedzsment, 2002/1. 27-39. pp.

TÓTH CSABA: *A magyar pártrendszer fejlődésének fő iránya.* Politikatudományi Szemle 2001/3. 81-103. pp.

TÖLGYESSY PÉTER: *A Fidesz és a magyar politika lehetséges új iránya.* In: Boda Zsolt – Körösenyi András (szerk.): *Van irány? Trendek a magyar politikában.* MTA TK PTI – Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2012.

TÖRÖK GÁBOR: *Miért bukott meg? Az átmenet elméletei és magyar valósága.* In Pro Scientia Aranyermesek IV. konferenciája, Szeged, 1998. 82-87. pp.

TÖRÖK GÁBOR: *Agy, de nem tröszt.* Politikatudományi Szemle, 1999/2. 121-124. pp.

TÖRÖK GÁBOR: *A politikai napirend – politika, média, közvélemény.* Akadémiai Kiadó Zrt., Budapest, 2005.

TÖRÖK GÁBOR: *A lakott sziget.* Utazás a politika világába. Atheneum Kiadó, Budapest, 2017.

VÁNYI ÉVA: *Elitcsere és kései elitreprodukció. Kormányzati szereplők, 1990-2010.* Politikatudományi Szemle, 2013/1. 7-26. pp.

ZÁVECZ TIBOR: *A pártok megítélése a két választás között.* Társadalmi riport 1994. TÁRKI, Budapest, 1994.

X.2. Felhasznált elektronikus források

1994. évi országgyűlési képviselő választás 2. forduló (1994.05.29.). A Nemzeti Választási Iroda hivatalos oldala. <https://valtor.valasztas.hu/valtort/jsp/tm2.jsp?EA=8> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

1994. évi önkormányzati képviselő választás település (1994.12.11.). A Nemzeti Választási Iroda hivatalos oldala. <https://valtor.valasztas.hu/valtort/jsp/telkiv.jsp?EA=11&URL=2&URLPAR=3> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

1994. évi önkormányzati képviselő választás területi (1994.12.11.). A Nemzeti Választási Iroda hivatalos oldala. <https://valtor.valasztas.hu/valtort/jsp/mkiv.jsp?EA=11&URL=8> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

Áder János parlamenti életrajz. A Parlament hivatalos oldala, 1996. <https://www.parlament.hu/kepviselo/elet/a302.htm> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

A teljes pártrendszert új mederbe terelheti a TISZA. Political Capital elemzése, 2024.06. 26. https://politicalcapital.hu/konyvtar.php?article_read=1&article_id=3400 (Utolsó elérés dátuma: 2024. 11. 15.)

Az eddigi ellenzéket elsodorta, a Fideszt megütötte, az európai mainstreamet meglegyintette a választás, de a rendszerváltás itthon és Brüsszelben is elmaradt. Political Capital elemzése, 2024.06.10. https://politicalcapital.hu/konyvtar.php?article_read=1&article_id=3390 (Utolsó elérés dátuma: 2024. 11. 15.)

Boross Péter parlamenti életrajz. A Parlament hivatalos oldala, 1996. <https://www.parlament.hu/kepviselo/elet/b001.htm> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

Fidesz sajtótájékoztató az 1998-as parlamenti választás 1. fordulója után. Duna TV, 1998.05.10. <https://www.youtube.com/watch?v=s9Zl8FcLE5U> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

Horn Gyula – Orbán Viktor vita 1998. Magyar Televízió, 1998.05.17. <https://www.youtube.com/watch?v=k0QDfgY72Sg> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

Kádár Béla parlamenti életrajz. A Parlament hivatalos oldala, 1996. <https://www.parlament.hu/kepviselo/elet/k002.htm> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

Kéri Kérdi – Kéri László vendége Stumpf István, korábbi miniszter és alkotmánybíró. Kontroll YouTube-csatorna, 2024.10.14. <https://www.youtube.com/watch?v=sHlcfgk07Ns&t=3413s> (Utolsó elérés dátuma: 2025.01.05.)

Kövér László parlamenti életrajz. A Parlament hivatalos oldala, 1996. <https://www.parlament.hu/kepviselo/elet/k308.htm> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

MAZZINI, MATEUSZ: *PiS and Polish History.* Foreign Affairs, 2017.04.17. <https://www.foreignaffairs.com/articles/poland/2017-04-27/pis-and-polish-history> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 11. 15.)

Németh Zsolt parlamenti életrajz. A Parlament hivatalos oldala, 1996.
<https://www.parlament.hu/kepviselo/elet/n322.htm> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

Orbán Viktor parlamenti életrajz. A Parlament hivatalos oldala, 1996.
<https://www.parlament.hu/kepviselo/elet/o320.htm> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

Orbán vagy Magyar? - Tölgyessy elemez. Partizán YouTube-csatorna interjú Tölgyessy Péterrel, 2024.09.03. <https://www.youtube.com/watch?v=2kqphtVoCpU&t=16s> (Utolsó elérés dátuma: 2025.01.05.)

Olyasmi van készülőben, ami '56 óta nem volt – Tölgyessy az Orbán-rendszer válságáról. Partizán YouTube-csatorna interjú Tölgyessy Péterrel, 2024.12.20.
<https://www.youtube.com/watch?v=hch3N-JQAYw&t=1104s> (Utolsó elérés dátuma: 2025.01.05.)

Percentage of votes won in the German federal election 2021, by party. A Statista hivatalos oldala, 2021.09.02. <https://www.statista.com/statistics/1266030/german-election-results-by-share/> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 11. 13.)

Pikó András interjúja Orbán Viktorral, Tölgyessy Péterrel és Rapcsák Andrással. Magyar Televízió, 1998. május. <https://www.youtube.com/watch?v=I9qu58xiYeA> (Utolsó elérés dátuma: 2025.01.05.)

Pokorni Zoltán parlamenti életrajz. A Parlament hivatalos oldala, 1996.
<https://www.parlament.hu/kepviselo/elet/p306.htm> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

Szájer József parlamenti életrajz. A Parlament hivatalos oldala, 1996.
<https://www.parlament.hu/kepviselo/elet/s317.htm> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

Torgyány József parlamenti életrajz. A Parlament hivatalos oldala, 1996.
<https://www.parlament.hu/kepviselo/elet/t076.htm> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

Varga Mihály parlamenti életrajz. A Parlament hivatalos oldala, 1996.
<https://www.parlament.hu/kepviselo/elet/v331.htm> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

Választás '98. Kimutatás a területi listás szavazatok alakulásáról. A Belügyminisztérium hivatalos oldala, 1998. <https://static.valasztas.hu/ujweb/index.htm> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

Választási hirdetések 1998. Duna TV, 1998.
<https://www.youtube.com/watch?v=CzmdFOHYA8> (Utolsó elérés dátuma: 2024. 10. 10.)

XI. Táblázatok és ábrák jegyzéke

1. Táblázat: Szavazatok megoszlása a parlamentbe jutott pártok között 1994-es választások után. Saját szerkesztés.
2. Ábra: A Fidesz ideológia váltását bemutató idővonal. Saját szerkesztés.
3. Táblázat: A Fidesz OEVK győztes képviselőinek önkormányzati tapasztalata. Saját szerkesztés.
4. Táblázat: Másodlagos párt preferencia a teljes népesség körében (Jobboldali pártok).
5. Táblázat: Kampányok sikere a négy legnagyobb párt esetében.
6. Táblázat: Pártok képviselőinek az eloszlása mandátum típusa szerint (db). Saját szerkesztés.